

315.521

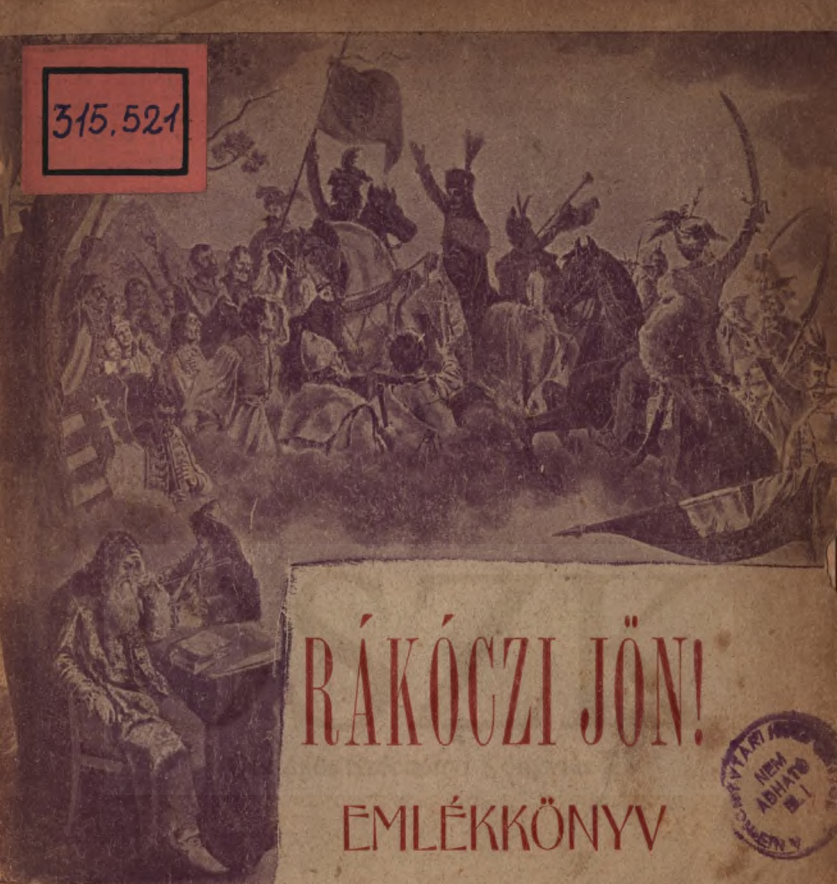
OSZK

315.521

RÁKÓCZI JÖN!

EMLÉKKÖNYV

II. RÁKÓCZI FERENC, ZRINYI ILONA ÉS THÖKÖLY
IMRE HAMVAINAK HAZAHOZATALA ALKALMÁRA

IRTA: **VADAY JÓZSEF.**

MEGRENDELHETŐ A SZERZŐ CÍMÉN NAGYVÁRADON.

NAGYVÁRAD NYOMDÁJA.

1906.

OSZK

RÁKÓCZI JÖN!

EMLÉKKÖNYV

II. RÁKÓCZI FERENC, ZRINYI
ILONA ÉS THÖKÖLY IMRE HAMVAINAK
HAZAHOZATALA ALKALMÁRA

IRTA:

VADAY JÓZSEF.

MINDEN JOG FENTARTVA.

Megrendelhető a szerző
cimén Nagyváradon. ==

„NAGYVÁRAD” NYOMDÁJA.
1906.

2R

315.521

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR
B Növedéknapló
1958 év 10.045 SZ.

R
1965

Meséből valóság...

Rákóczi korszakbeli tanulmányomba merülve, ódon kötetek társaságában azon elmélkedtem, hogy vajjon mikor virrad a magyarnak! És jött a hír, hogy a „legnagyobb magyar ember“ megbékült Rákóczi szellemével.“ (Hajh, bár régesrég megtette volna!) Eltűnt az ősi átok, elmúlt a nagy félreértés, — boldogabb idők következnek a nemzetre.

A mámorító öröm, mely az egész országot végig vilanyozta: megérintett engem is s akkor irtam az alábbi mesét: „*Rákóczi és a Kurucvilág*“ című könyvem bevezetéseül, melyet a Rákóczi-korszak legnagyobb történésze és írója Thaly Kálmán tüntetett ki elismerő soraival. (Ilyen szerencsés *szakbirálat* sem minden könyvet ér.)

A diadalmas örömhír után, — hogy a király hazahozatja Rákóczi hamvait, — még egyszer be kellett borulni Hazánk egének. A felleg elég sötét volt, de mégsem hitt annak komolyan senki. El is fújta csakhamar az igazság szellője.

A földerült nemzeti verőfényes korszak legszebb napja bizonyára az, a melyen Rákóczi és bujdosó társai visszatértek a haza szent földjébe.

Ezt a boldogságos szép napot a magyar nemzet Thaly Kálmánnak köszönheti. Ő volt, a ki a bujdosók hamvainak

hazahozatala eszméjét egy emberöltőn át szolgálta teljes erővel és odaadással. Ő volt az, aki a Rákóczi-korszak csodás harcait feltárta a mult ködéből. Ő tanulmányozta e korszak nagy férfainak lelkületét, tetteit és tettének indokait legalaposabban.

Méltán írja egyik hozzám intézett levelében a következő szavakat:

„Én egy egész emberéletet áldoztam ama dicső kor feltámasztására — s életem alkonyán örömmel látom, hogy nem hiába, mert megértett engem az én édes nemzetem, a nemes nagy Rákóczi cultusza eddig nem is álmodott mérvben feltámadt országszerte. Ezzel tartozott az utókor ama nagy és nemes hősnek!”

Dicsőséges íródeákja Rákóczinak! Jogos önérzettel és igazán mondhatja ezt Thaly Kálmán magáról, aki annyit dolgozott azért, hogy a mese valóra váljon!

És valóra vált!

A nagy Rákóczi kultuszát, a nagy korszak iránti kegyeletet Thaly Kálmán művei ébresztették fel a nemzetben. Ő nemcsak íródeák volt, aki az ódon fóliánsokba merülve bűvárolja a korszakot és krónikát ír, ha nem *Tárogatós* is, aki hazaszeretetének magaslatából megharsogtatta a tárogatót, hogy hangja végigrezgett minden lelken, minden szíven, a kunyhótól a királyi palotáig. . . .

Ős Budavára! Te látni fogod a zászlós menetet! Az örömujjongó nemzetet a feltámadt halottak körül.

A mese valóra vált! Rákóczi jön! Hozsánna! Dicsőség a magyarok Istenének!

Dehát hogyis van az a mese?...

A tárogató meséje.*

Volt egyszer egy király, aki nagyon ismerte a boldogtalanságot s azért szerette volna legalább népét boldoggá tenni.

Ezért tanácsadókat rendelt maga mellé, de ezek oly sokféle tanácsot adtak neki, hogy néha alig tudta melyiket kövesse.

Egy este fáradtan üldögélt a király palotája kertjében, mely egy nagy folyó és nagy város felett a hegytetőn volt építve.

A nagy város tömegén és az ezernyi lámpafényen túl a távolba mélyedt tekintete, a messze elterülő rónaságba, melynek egyszerű népe a faluk és tanyák falai közt szendergett.

Ugy tetszék e pillanatban a királynak, mintha népe szivverését hallaná.

Pedig egy jós valamikor azt jövendölte, hogy boldog lesz az a király, aki népének szive lüktetését meghallja s népét is boldoggá fogja tenni.

S a rónaság nemzetének szivverésével az éjszaka csodás fátyolai ezüst ködök gyanánt szállottak a magasba, — a király felé.

S egyszerre, mintha megnyílt volna az ég kárpitja, fényes alakok lépnek ki a Tejut fátyolából s robogó paripákon jönnek, közelednek a magasban.

Drágakövektől csillogó fényes ruházatu lovagok léptetnek sorban előre.

A légi csapat élén zászlós kürtöket fúvó harsonások léptetnek, de a hangjok nem hallik.

A harsona helyett azonban csodálatos édesbús nóta ébredez valami fúvó hangszeren. Csakhamar eltűnik a tárogató. Ez az egyetlen hang, mely az égi látományból a királyhoz hatol. Aztán eltűnik az egész jelenet.

E csodás hangszer mintha megbűvölte volna a királyt. A látomány eltűnése után is hallja annak hangjait s másnap

* Vaday József „Rákóczy és a Kurucvilág“ című művének bevezetéséből.

maga elé hivatja miniszterét és megparancsolja neki, hogy menjen el és keressen az országban olyan hangszert, melyen azokat a bűbajos nótákat el lehet fujni.

A miniszter elindult és felkutatott minden zegzugot, régiségtárt, — talált is sokféle fúvóhangszert, de az igazi tárogatót csak nem lelte sehol.

Pedig egynek csak muszáj lenni valahol!

Amint egy múzeumban keresgélve ráesteledett, — a miniszter leült egy karosszékbe pihenni és bágyadtan, csüggedten nézett maga elé.

— Holnap megint üres kézzel megyek a király elé, mondá, mintegy a sarokban álló páncélos lovag alakjához beszélve.

Am, a vaskebelben mintha szánalom ébredne, a vasas vitéz kilép a sarokból és kemény, katonás hangon így válaszol a miniszternek:

— Nem is fogsz te arra rátalálni sohasem, mert a múzeumokban többnyire hamisított tárgyak vannak. Nincs már itt a valódi tárogató! Hanem eredj át a szomszéd terembe, — ott a molyos levélpapírok kötegei közt olvasgat egy ember, az lelte meg az igazi tárogatót, — csak ő tudja azt igazán megszólaltatni.

A miniszter elsietett a másik terembe s ott megtalálta a nagy Tárogatóst.

Hallod-é ember! Nekem a tárogatódat azonnal add ide, mert nagy szükségem van rá.

— Barátom, az nem neked való, nem tudod te azt megfujni. Eredj és pikuláztass magadnak akivel tudsz!

Ebben igazad lehet, — de talán mégis meggondolhatnád a dolgot, mert én fuvathatok nótákat sokféle pikulással, de ebbe a hangszerbe a király akarna belefujni s annak nem vihetek akármiféle furulyát.

Hát az már más! Ha a király akar belefujni, — akkor szívesen elviszem én magam neki, — de tudd meg, hogy ha a király ebbe a hangszerbe belefuj: arra a hangra halottak fognak feltámadni.

Annál jobb, legalább nem kell az ítéletnapjára várniok,

mondá a miniszter s elindult, nagy örömmel vivén magával a tárogatót embert.

Öreg este lett, mire a királyi palotához felértek.

A király megint ott üldögélt virágos kertjében, a rózsalugasok alatt s lenézegetett a nagy folyóra, nagy városra, nagy rónaságra, mely a királyi palota alatt terjengett.

A miniszter nagy hajlongások között elébe lépett és letette a tárogatót a király lábai elé.

— Felséges uram, ime itt van az igazi tárogató!

A király felvette és nagyon megörült. Nézegette, nézegette s mielőtt belefujt volna, megkérdezte a minisztert, hogy hol vette ezt a hangszert.

A miniszter elmondott mindent s bemutatta a tárogatót embert is, hogy ime, ezé a tárogató.

— Hogy találtál erre jó ember? — kérde a király.

Ugy találtam, felséges uram, hogy egy öreg, ősz ember megmondta nekem álmomban: találni fogsz egy fából való fuvóhangszert, melynek szavára virágok fakadnak a kopár sziklán is, — de ha egyszer egy király fuj bele: arra halottak támadnak fel.

A király elálmékodott erre a beszédre s most már szívére szoritotta a bűvös hangszert.

— Nohát ezt már most én meg fogom fujni. Ide hallgassatok!

S megtörtént a csoda.

A magyar király belefujt a tárogatóba s hangzott a mélabús nóta a nagy város és mérhetlen rónaság fölött, melyen a magyar nemzet szive lüktetése száll az eget felé. Az esti szél szárnyára vette, kelet felé vitte és szállott a tárogatóhang messze hegyek között bűgva, reszketve nagy Törökországig.

S a csodás hangokra megremegnek a bujdosó magyarok roskadozó sirjai. Megdobbannak a porladó szivek. Főlemelik sirjaik fedőkövét Rákóczi, Thököly, Zrinyi Ilona és az ébredező számüzöttek s felkél az egész társaság. Robogó paripákon emelkedik a magasba s utrakél a Tejuton Nagy Magyarország felé.

A Tárogatósnak igaza volt.

Egy király fujt a tárogatóba s feltámadtak a halottak és hazajöttek nagy Törökországból, ahol oly régen porladoztak. II. Rákóczi Ferenc, Zrinyi Ilona és Thököly Imre.

S boldogok voltak a király, a nemzet és a feltámadt halottak, de talán legboldogabb a Tárogatós, mert ő tett boldoggá mindenkit!

I.

Rákóczi jön!...*

Őszi harmat után
Nagy hegyeknek ormán
Fujdogál a hideg szél...
Fujdogál a hideg szél...
Zöld erdő harmatát
Piros csizmám nyomát
Hóval lepi be a tél,
Hóval lepi be a tél...

A magyar népköltészet Rákóczi ajakára adja e szomorú versezetet, — pedig a nemzet nagy tragédiáját sirja el benne.

Az uttalan erdőségek hulló falevelei százkilencven-négyszer fedték be a bujdosók nyomát a Rákóczi Korszak nagy vihara után s hány fergeteg rohant át a Kárpátok ormain a szegény magyar nemzetre!

Mert nagy vihar volt az! Nyolc évig tartó élethalál-harc a magyar nemzet és legnagyobb ellensége az osztrák közt.

Mint az üldözött vad, melyre mindenfelől lövöldöznek, olyan volt a magyar nemzet évszázadokon keresztül s mikor már nem volt menekvés: belevágta oroszláncörmeit

* Polgári ünnepélyekre beszédül alkalmas.

a szorongató ellenségbe, — hadd jöjjön hát, aminek jönni kell!

Fegyvertelenül, mondhatni pusztá ökölrel szállott szembe a vértezett és felfegyverzett ellenséggel! Nehezebb küzdelme volt, mint a római gladiátornak a cirkusz kiéhezett tigrisével, mert a gladiátornak legalább egy rövid kard van a kezében, melyet a fenevad szívébe döfhet s azzal együtt dőlhet le a porondra.

Az idegen katonaság által évtizedeken át megszarolt, megkínzott szegény magyar nemzet lábai békóba verve, karjai erőtlenül hanyatlottak le s a kétségbeesés óráiban, az elnyomottság sötét korszakában csak egyetlen reménye, egyetlen világító oszlopa volt: *a Rákóczi név.*

Óh jőjj Rákóczi! nyögtek a kunyhók!

Oh jőjj Rákóczi! sohajtottak az erdők!

Óh jőjj Rákóczi! Kiáltott fel a magyar nemzet, e névtől várva szabadulást és mint a szabadság Megváltóját üdvözölte, mikor eljött, hogy magát nemzetéért feláldozza.

Rákóczi jön! Hangzott a Beszkidek aljában. Az erdők megmozdultak s a bujdosó nemzet lélegzetet vett.

Rákóczi nevét végighordta a szabadság szellője s a leláncolt Prométheusz eltördelve láncait, azzal ostor gyanánt vágott az ellenségre. A rablánc volt az első fegyver az öntudatra ébredt magyar kezében!

Az évtizedek óta szenvedő tagokból a Rákóczi név hallattára oszolni kezdett a zsibbadtság s helyébe új erő szállott.

Eget, földet megrázott a lelkes kiáltás: Rákóczi jön!... Ez a szó jelentette a régi szenvedések végét s az új szabadságot.

1703. tavaszán a magyarok Istene nevében felemelte Rákóczi Ferenc a szabadság zászlóját s megkezdődött a

magyar nemzet legviharosabb, legdicsőségteljesebb korszaka: Rákóczi Ferenc szabadságharca.

Dicsőséges és szomorú korszak, melyről így szól a költő:

“Ott vérzik a nemzet, a vad rengetegnek sűrű sötétjében... Nem bizik már másban, egyedül magában, meg az Istenében...”

Egyedül állott a magyar, — elhagyta minden, csak a szabadság Istenében és a Rákócziban való bizalma volt még meg.

Maga Rákóczi ezeket írja „*Emlékirataiban*“ a nagyszerű mozgalom kezdetéről:

— „Mihelyst hire terjedt jöttömnek a munkácsi hercegségben, — alig képzelhetni, mily igyekezettel és örömmel tódult a nép hozzám. Csapatonkint rohantak, gyermekeik és feleségeik társaságában és meglátva engem messziről térdre ereszkedtek. Bőven hullatták örömkönyveiket, melyek az enyéimet is kiesalták. Buzgóságuknak és ragaszkodásuknak nem volt elég, hogy bennünket élelemmel elláttak, hanem hazaküldvén nejüket és gyermekeiket, beálltak seregembe és többé el nem hagyának. Puskák hiányában kardokkal, vasvillákkal és kaszákkal fegyverkezvén, kinyilatkoztatták, hogy velem élni és halni akarnak.“

Szent pillanata a lelkesedésnek és mindent feláldozó honfiúi szeretetnek, ezuttal ismét te hatottad át a nemzetet s hányszor kellett még föllángolnod a nehéz napokon!

A derék hajdu és jász városok küldöttei egész a határig elébe mentek Rákóczinak, kérve, hogy jöjjön mielőbb az Alföldre itt aztán megvetheti lábát a küzdelemhez,

Dehát ez volt éppen a nehéz dolog: bejutni a magyar Alföldre. Rákóczi jól tudta, hogy Munkácson és To-

kaj környékén császári hadak tanyáznak, amelyek könnyen elébe kerülhetnek.

Szerencsére a hír még nagyobbra növelte Rákóczi seregét, mint amennyire a valóság, mert a labanc kémek jajveszékelve futottak a császári táborokba és azt beszéltek, hogy Rákóczival nemcsak a fölkelő népség, hanem *negyvenezer* főnyi svéd és lengyel katonaság közeledik. Ilyen haderővel való megütközéshez pedig nem lett volna tanácsos úgy hirtelenében hozzá fogni. A felső Tisza környékén cirkáló osztrák hadak tehát jónak látták közelebb húzódni a kassai táborhoz és ezzel szépen utat nyitottak Rákóczinak a magyar Alföld felé.

Pedig még akkor kicsiny volt a Rákóczi serege. Kicsiny, de határtalan lelkesedéssel telt hadsereg, amelynek számával egyenlő arányban növekedett lelkesedése is.

Rákóczi maga fogott hozzá, hogy tiszteket képezzen, — de nem maradt rá elég ideje, előállott az igazi tanító-mester: a háború. Ez vette át a tisztek képzését és minő sikerrel! Egy-egy csata után a hadsereg fele tiszti rangot érdemelt volna!

Micsoda rontást tudtak tenni a „németen”!*

Rákóczi maga is elbámult azon a vakmerőségen, amelylyel egy-egy hadi csinyt véghezvittek.

Nem volt az a császári tábornok, akinek az eszén ki ne fogtak volna! Hiába volt a csataterve papiroson szépen megrajzolva.

Éz volt a kuruc hadakozás!

Bercsényi, Ocskay, Bottyán, Bezerédi zseniális vezetőivé lettek a portyázó hadjáratnak.

Első foglalás volt a tiszai rév Tokaj alatt, — azután

* A „német” elnevezés ebben a korszakban mindig az osztrákra vonatkozott.

következett Kálló és Nagykároly, amelyekben az ellenség fölös számu ágyukat hagyott.

Igy lett aztán tüzérség is!

Montekukoli tábornok pedig őrséget hagyva Tokaj várában: nyugat felé huzódott, Nigrelli összevonta seregeit Kassára, Rabutin pedig tanácsosnak vélte Erdélyben huzni meg magát s dehogy ment volna Szatmárt megmenteni, mikor a derék szatmári polgárok Rákóczit tárt karokkal fogadták. Ennek a hírére jött át Károlyi Sándor Rákóczi pártjára. Szatmárnál kezdte, Szatmárnál végezte!

És az igaz ügy gyors léptekkel haladt előre. Volt már haderő is, munició is a lelkesedéshez:

1704 vége felé Rákóczi diadala mindenfelé teljes. A császár fegyverszünetet kér az eddig lenézett „lázadók” vezérétől s a fegyverszünet idejét mindenik fél újabb fegyverkezésre fordítja.

1705 tavaszán már 75 ezer főnyi sereg áll fegyverben Rákóczi vezérlete alatt az ország különböző részein. Ezek mindenfelől portyázó hadjáratot folytatnak a császári vezérek ellen.

Szeptember 1-én a szécsényi országgyűlés Rákóczit „vezérlő fejedelemmé” választja. A szabadságharcz diadala Érsekújvár elfoglalásával tetőpontját éri el. Rákóczi francia mérnökeivel megerősíti e várat s ezzel urává lesz az ország északnyugati részének is, a dunántuli rész pedig az öreg Vak Bottyán parancsnoksága alatt a legjobb kezekben van.

Bottyán pedig engesztelhetetlen csapkodója a német hadaknak. Ezért mondja az egykoru ének:

— „Hires generális az öreg Vak Bottyán;
Vagyon vele mostan sok derék kapitány,
Vitéz Bezorédi, jó Ebeczki István

Kisfaludi László, seriny Balog Ádám,
 Ő azért ezekkel nagy sok harcot nyere,
 Nímetsig mindenütt futásnak erede . . .“

De Bottyán apó is kifejezé röviden az ő hadászati
 programját a ruszti pohárköszöntőben, mikor a harcok
 után vigan iszik vala virágos kupából :

„Éltesse az Isten Rákóczi Ferencet,
 Mi édes urunkat s minden vezéreket,
 Tovább is serényen a magyar nemzetet,
 Oltalmazták, s üzzék országból németet.
 Mert míg ez hazában csak egy német léssen.
 Békesség itt soha nem léssen egészen.
 Praktikának magva, hogy végképp enyésszen,
 Ki köll az németnek pusztulni egészen!

(Thaly gyűjt.)

Sajna nem pusztult ki! A császár ujnál ujjabb zsoldos
 hadakkal árasztotta el hazánkat! Rabutin a Dunántult
 égette a rácok segítségével. Védtelen városokat felperzselt,
 ártatlan nőket, aggokat és gyermekeket kardélre hányt az
 osztrák tábornokok által vezetett zsoldos had és pusztult,
 pusztult a szegény magyarság! Egész vidékek elnéptele-
 nedtek.

Hasztalan volt a magyarság önfeláldozása, hiábavaló
 a kuruc vezérek hallatlan vakmerősége és vitézsége. Hiába
 a híres kuruc fufang; a tigrisnél elszántabb viaskodás!
 El kellett következni a dicső korszak végének!

A trencsényi csata elveszett! Áruló lett Ocskay, Beze-
 rédi! Károlyi Szatmárnál lerakatja a fegyvert, felosztatja
 seregét :

„A majtényi róna
 Mintha végtől végig gyászba borult volna,
 Zászlóit a tábor szomorún lehajtja.

Lehanyatlik a nap, a dicsőség napja,
Nem is lesz már annak soha virradatja,
Soha virradatja!*

Bujdosó lett megint a magyar saját hazájában! A harcok fényes korszaka után sötét, reménytelen rabság szállott a magyar nemzetre.

Rákóczi, Bercsényi és társaik külföldre menekültek, remélve, hogy még sikerülni fog valamelyik külföldi fejedelmet a magyar ügy segítségére megnyerni.

Nem sikerült. A hatalmas orosz cár és francia király, akik előbb keresték Rákóczi szövetségét, most egyszerűen csak vendégnek tekintették, akinek megtesznek holmi apró szivességeket, de nagyot, életbevágót nem!

Ő pedig a nemeslelkű hazafi, miután *mindenét feláldozta* a hazaért: Törökországban keresett menedéket. Ott élt száműzetésben élete végéig a szultán kegydíjából a nagy Rákóczi, aki *fejedelmi vagyonokkal fölrő kincseit és birtokait, egész életét odaadta egy szent ügynek: a szabadság ügyének.*

Őszi harmat után a bujdosó Rákóczi nyomát befedte a hulló falevél. Hiába imádkozott a magyar nemzet, hogy az ő lábnyomát szél el ne söpörje, ne fedje be hó, hogy ne borítsa be levéltakaró, hogy minden kis porszeme sértetlen álljon, amelyen ő még haza találjon! . . .*

Hulló levél befedte, hópéhely eltakarta, zivatar elmosta a drága lábnyomokat s nem tért azokon vissza az imádott fejedelem százkilencvennégy esztendeig . . .

De hallga . . . mintha tárogató harsanna, eget rendítő riadal zúg végig a hazán! A letiport nemzet kiheverte mély sebeit, megerősödött, megizmosodott. A bujdosó kurucok ivadékait megsokasította a magyarok Istene! 1906-ban a ma-

* Endrődi.

gyar nemzet erősebb, mint valaha volt s ez az ujjászülett hatalmas magyar nemzet harsogja most a kiáltást:

— *Rákóczi jön!*

Egy kiáltás, egy szivdobbanás az egész Magyarország a Kárpátoktól az Adriáig.

Dobogj magyar sziv! Csendülj magyar szó! Nem az évszázad óta porladó csontok ezek, hanem Rákóczi szelleme, az élő honszeretet, a szabadság Messiása: Rákóczi lelke.

Dicső szellem! Tekints alá magyar népedre és ejts örömkönnyet hazánk szent földjére!

Rákóczi nagy szelleme jövel és maradj köztünk időtlen időkig! Taníts bennünket tenni, küzdeni és ha kell mindent feláldozni a hazáért és szabadságért.

És te édes magyar népem, dicső Hazája, élj örökké!
Örökké élj! Amen!

II.

Koporsók és . . . örömkönyek.*

Koporsók és örömkönyek . . . temetés és diadalmi zászlók! Ilyen gyászmenetet még nem látott a világ!

Koporsókat hoznak messze idegen országból. — Egy egész nemzet veszi körül e koporsókat és csodák-csodája: a milliókból álló halottas menetben nem siránkozik senki, nem gyászol senki.

Könyek is hullanak, — de azok nem szivfacsaró keserű könyek, hanem szívet boldogító örömkönyek. A magyar nemzet millió karja öleli át, öleli szívére boldogan e koporsókat!

Szó is hangzik, de nem búcsúszó, nem „Isten hozzád“! hanem „Isten hozott“! Csodálatos temetés, csodálatos menet, --- nemzeti zászlók, diadalkapuk! A feltámadás öröme ünnepe lesz ilyen valaha, mikor az Ur angyalának trombitaszója felbontja a sirhalmokat és a koporsók kimozdulnak odvas üregeikből.

A feltámadás ünnepe ez is, mely most örömradiállal nemzetiszínű zászlók mellett végigtombol Magyarországon.

Óh hulljatok ti örömkönyek! Lengjete ti nemzeti színű zászlók, hangozzék az Isten hozott, mert a magyarok Istene megfuvatta a halottakat ébresztő tárogatót: feltá-

* Ünnepi beszéd.

madtak a hontalan bujdosók és visszaszállanak az édes haza földjébe!

Messze idegen országból koporsókat indítottak utnak a porladozó szent hamvakkal! Kopogtassuk meg a koporsók födelét és kérdezzük meg kik ők és mit álmodnak?!

A koporsók szellemei megszólalnak sorba, — és így beszélnek.

— Zrinyi Ilóna vagyok, a Rákóczi Ferencz anyja és Thököly Imre hitvese.

— Itt az én édes jó uram, akiért keresztülmentem életemben minden poklon. A délceg, daliás ifju, aki mintaképe volt a magyar erénynek, aki oly kevés ideig lehetett boldog és oly sokáig boldogtalan. Aki hazájáért harcot, sebeket, fogságot, száműzetést szenvedett.

— És ez itt az én drága fiam Rákóczi Ferenc, akinél jobb gyermeket nem adhat Isten magyar anyának, aki örömem volt a munkácsi ostrom nehéz napjai alatt, a kit álnoksággal elragadott keblemről a gonosz ellenség, hogy valaha saját hazája ellen fegyverül használja fel, hogy elfeledtesse véle anyja és hazája képét és idegen érzelmet oltson belé nemzete iránt.

Az én imádott drága fiam, aki gyöngéd szívében örökre meg tudta őrizni anyai tanításaimat. Akit nem tudott tőlem és hazája iránti szeretetétől magtántoritani semmiféle ármány! Pedig mennyire igyekeztek őt kivetkőztetni magyarságából! Mint adogatták be neki a hazaárulás gyilkos mérgét hasztalanul!

Mint csalogatták ígéretekkel, mint fenyegették erőszakkal a leghatalmasabbak!

Ő megmaradt hűnek hozzám és hazájához s imádatlál ölelte keblére magyar nemzetét akkor is, mikor az idegen nevelés majdnem elfeledtette véleanya nyelvét.

Ő az én drága fiam, az eszes, okos ifju, a sárosmegyei főispán, akit azok vesznek körül, kiknek szive fáj a hon sebeitől. Ő a jobbágyok jóságos atyja, az eszes diplomata, a nagyműveltségű hadvezér, Nagy-Sáros, Regéc, Ónod, Patak, Szerencs, Tokaj és Munkács ura, a fejedelmi Rákóczi vagyon örököse, aki mindezen dús javait a haza oltárára tevé.

Ő az én derék fiam, akinek neve a magyar szabadság zászlója lett, — akinek élete küzdelem és harc, — jutalma a számkivetés és hontalanság keserű kenyere. Soha igazabb ügyért fegyvert nem fogott senki, soha önzetlenebbül nem áldozta senki vagyonát és életét az igaz ügyért!

Az ő élete három részletből áll: első időszaka a tanulás, második a küzdelem, a harmadik a szenvedésé. Mindhárom a Hazáé!

Őbenne megdicsőült a fényes, ősi Rákóczi név s engem a tulvilágon is boldogít, hogy az ő anyja lehettem!“

A másik szellem így beszél:

— „Ime az én imádott anyám Zrinyi Ilona, a hősies és gyöngéd lélek, aki rettegni csak szeretteiért és hazája sorsáért tudott, de az ellenség fegyverétől soha!

Munkács vára! Hazám védbástyája, te láttad falaidon járni a „Zrinyi szívű asszonyt“, Radics kapitány hős szelleme állj elő, hogy tanuságot tégy arról, rettegett-é, mikor Caprara tüzes ágyugolyói süvöltöttek feje fölött és lábainál.

Munkács falai! Kövek! Szóllaljatok meg, nem-é az ő bátor lelke védelmezett két évnél tovább az ostromló haderő ellen.

Munkács falai leomolhatnak, Munkács kövei elporlad-

hatnak, de amerre porszemeiket hordja a szél: mindenütt megdobban a magyar sziv azon tudatra, hogy a nemzetnek volt egy Zrinyi Ilonája egy örökszép fejedelemasszony, aki hallhatatlan példát adott arról, milyennek kell a magyar nőnek lenni.“

Mennyire szerette gyermekeit! Mily gonddal tanitgatta, hogyan oltogatta lelkükbe a szép, nemes és igaz eszméit.

Miképen mutatott példát előttük, hogyan kell a hazát szeretni, ezt a drága magyar hazát, melynek szabadságáért szembeszállott a császár hatalmas seregeivel.

Oh, emlékezünk a munkácsi napokra! Mikor Caprara tábornok elbizakodva a vár feladását követelte: Zrinyi Ilona sajátkezűleg írta meg neki egy levélben a választ. Tudjuk mi volt a levélben! E levélre Caprara viszonzául tizenötször lövetett ágyuiból a Zrinyi Ilona gyermekeinek ablakára. A hőselelkű nő azonban ismerte a németet, biztos helyre vitte gyermekeit s a kazamatákban berendezett tanuló szobában a napi leckét kérdezte föl a kis Rákóczi Ferentől, míg a falrengető ágyuzás tartott.

Ime ilyen szellemek porhüvelyét rejtik e koporsók! Ezeket a kincseket kapta vissza a magyar nemzet, hogyne hullanának hát az örömkönyvek, hogyne dobbanna meg minden magyar sziv, hogyne lengenének a zászlók, hogyne ölelnők át boldogan e szent hamvakat!

Lengjetez diadalmi zászlók, riadj fel üdvkiáltás, — Kárpátok szirtjei zengjétek ezerszeresen vissza a hozsánna kiáltást!

És te, imádott magyar haza földje fogadd kebeledbe e kincseket, melyek előttünk még becsesebbeké tesznek, hogy elmondhassuk: a mai napon még drágább lett előtt-

tünk a haza szent földje, még több szeretettel, még több imádattal, még több áldozattal tartozunk neki, mert benne porladoznak Zrinyi Ilona, Rákóczi Ferenc és Thököly Imre hamvai.

Isten hozott drága ereklyék!

Tanítsatok bennünket élni és halni a hazáért!

III.

A hazatért bujdosók.*

Ezerkilencszázhat október 27-ike örökké emlékezetes nap marad a magyar nemzet történetében, mert e napon érkeztek meg hazánk földjére II. Rákóczi Ferenc és anyja Zrinyi Ilona, továbbá Thököly Imre a Zrinyi Ilona második férjének hamvai. Ők a nagy szabadságharc korszakának fő alakjai, akik a nehéz harcot megvitták s a szent ügy eleste után Törökországban kerestek menedéket, — inkább választva a száműzetést, a hontalanságot, semhogy leigázva lássák szeretett hazájokat.

Felsőges királyunk Gróf Tisza István minisztersége idejében határozta el magát arra, hogy a magyar nemzetet megajándékozza ezzel a drága ereklyével. Azóta kiváló államférfiak és történettudósok készítették elő a hazahozatal nagy művét és ezzel valóra vált Thaly Kálmán nagy tudósunknak, a Rákóczi korszak írójának régi terve és indítványa, melyet évtizedeken át sürgetett és ébrentartott.

A Rákóczi család Magyarország legkiválóbb fejedelmi családja volt a XVI. és XVII-ik században. I. Rákóczi Ferenc az akkor még külön országot képező Erdély választott fejedelme volt és Zrinyi Péter horvát bán leányát Zrinyi Ilonát vette feleségül.

* Vázlat, mely úgy polgári, mint iskolai ünnepélyekre való beszédhez alapul szolgálhat.

Első gyermekük Julianna, vagy ahogy családiában nevezték Julianka volt, — majd 1676. márc. 27-ik napján a bodrogközi Borsi-i kastélyban született második gyermekük Rákóczi Ferenc, akit e néven másodiknak neveznek.

II. Ferenc születését az örvendező apa alig élte túl néhány hónappal, — az életerős ifju fejedelmet rövid betegség még 31 éves korában elragadta.

Mikor halálát érezte, megható levelet irt Lipót császárnak, kegyelmébe ajánlva árváit és felkérve, hogy gyámja legyen azoknak. Lipót császár el is fogadta ezt a megbizást s nem ő rajta mult, hogy jobban meg nem felelt annak, — hanem gonosz tanácsadóin, akik néhány hónap alatt odavitték a dolgot, hogy az osztrák hadsereg legkipróbáltabb tábornokai erős hadsereggel feküdték meg a Rákóczi birtokokat s olyan pusztitást vittek azon véghez, mely a töröknek is becsületére vált volna.

Hogyan fejlődtek idáig a dolgok, mindjárt elmondom.

Amint tudjuk, a mohácsi veszedelem után a nemzet pártokra szakadt és az ország nyugati része a Habsburgi Ferdinándot választotta királynak, míg a másik része Erdélylyel együtt a nemzeti királyt, Zápolya Jánost választotta.

János király egyideig hadat folytatott Ferdinánd ellen, de aztán békére lépett vele. Ugy egyeztek meg, hogy ha Zápolya elébb meghalna: utána az egész ország Ferdinándra szálljon. Ettől kezdve tehát az osztráknak jogcime lett katonasággal szállani meg az országnak mindazon részét, amelyet a török neki megszállani engedett. Az idegen katonaság állandóan zsarolt, pusztított, mégpedig olyan sikerrel, hogy a magyar inkább a török uraságot kívánta, mint a németet.

A török ezt tapasztalva: fegyvert kovácsolt belőle a német ellen. Hol titokban, hol nyíltan segítette a magyarokat s folyt a beharc vég nélkül, hol egyik, hol másik

fél előnyére, de mindenkor a magyar nemzet kárára, mert amit a török meghagyott: elpusztította az osztrák, felémésztette a kuruc katonaság fentartása.

E harcokban a magyarság támaszpontja mindig az Erdélyi fejedelemség volt. Az erdélyi fejedelmek jöttek segítségére változó szerencsével az üldözött magyarságnak.

Mikor 1678-ban Thököly Imre lett a fölkelő magyarság vezére, — a daliás ifju vezér egy véletlen esemény által ismeretségbe jutott I. Rákóczi Ferenc ifju özvegyével, a szépséges Zrinyi Ilonával, aki árva gyermekeivel az öreg Báthory Zsófia védelme alatt, hol Munkácson, hol Makovica várában, hol pedig a Regéczi várban tartózkodott.

Ez a véletlen abból állott, hogy Thököly kuruc katonái egy portyázás alkalmával elfogták Zrinyi Jánost, a császári ezredest és Thököly táborába vitték. Zrinyi János pedig testvére volt Zrinyi Ilonának, aki aztán testvére érdekében levelet irt Thökölynek, hogy szeliden bánjon a fogoly ezredessel.

Ettől kezdve arany élete lett a fogolynak s nemsokára ki is szabadult, de sohasem lett belőle többet jó labanc; a császár börtönében halt meg.

Thököly aztán ezen ismeretség alapján járatos lett a makovicai kastélyba s az öreg Báthori Zsófia nagy ellenzése dacára feleségül vette Zrinyi Ilonát.

Zrinyi Ilona tehát, akinek gyermekei a császár gyámkodása alá tartoztak, elég vakmerő volt a császár engedélye nélkül férjhezmenni a császár ellen hadakozó kurucok vezéréhez.

Most már meg volt a cim csakugyan a Rákóczi birtokok megszállásához. A császár elrendelte, hogy a Rákóczi gyermekeket Bécsbe kell hozni *nevelőbe*, az anyja maradhat, ahol akar.

Azt hitték, hogy ez olyan könnyen fog menni, de nagyon csalódtak, mert a nőtény oroszlán nem védelmezi olyan elszántan fiait, mint ahogy a hősl elkü Zrinyi Ilona védelmezte az ő imádott gyermekeit.

A Zrinyi Ilona elleni támadást kétféleképen kezdték, egyrészt nyíltan, fegyveres erővel, másrészt pedig alattomos cselszövények által. Az utóbbival hamarabb sikerült fájó sebet ütni a nemes nő szívéen, mikor Karaffa orvul Ibrahim basával, a nándorfehérvári parancsnokkal elhitette, hogy Thököly titokban a császárral alkudozik. A rágalom alapjául egy pár hamisított levél szolgált, amelyet Thököly a békekötés érdekében irt Bécsbe. Ibrahim lépre ment és Thökölyt elfogatva Konstantinápolyba küldte. Thököly ártatlansága később kiderült és Ibrahim pasa megkapta a szultántól, amit megérdemelt, a selyem zsinórt, de a hibát Thökölyvel szemben még sem tette jóvá a török, mert nem volt szabad neki többé elhagyni a török földet.

De hát haladjunk sorba az eseményeken.

1685. szeptember végén látta Rákóczi Ferenc utoljára mostohaapját, aki Váradra indult a pasa meghívására!

Ugyanakkor zárták körül a császári seregek Munkács várát, hogy Zrinyi Ilonát gyermekeivel kézrekerítsék. Caprara az ostromló hadak vezére amit csak lehetett, elkövetett, hogy a falakat lerontassa s a védő-kurucok erejét megtörje, de hasztalan. Zrinyi Ilona olyan okossággal, eréllyel és bátorsággal vezette a védelmet, hogy Caprara néhány hónapi ostrom után végre is szégyenkezve vont a seregét a vár alól. A hóolvadással az ostromló sereg is elolvadt Munkács környékéről. Nagy örömmünnepek következtek erre, amelyek közül Ilona névnapját írják le a krónikások legmeghatóbban, amikor is a kis Rákóczi Ferenc és Julianka az ő szépséges anyjokat felköszöntötték.

De a következő tél megint meghozta az ellenséget s

most már kemény ágyuzás mellett tartott a vár ostroma 1688. január közepéig, amikor Zrinyi Ilona kétségbeesve vette észre, hogy egy Absolon nevű gonoszlelkű embere elpazarolta az élelmiszereket s így tovább nem lehet tartani az összelőtt várat.

Zrinyi Ilonát gyermekeivel együtt Bécsbe rendelte a császár. Ott megfosztották azoktól, akikért életét áldozta volna fel. A 12 éves Ferencet a neuhauszi jezsuitákhoz vitték, Juliankát pedig kolostorba adták.

Ne mondjuk el most a vérlázító durvaságot, amellyel ezt az embertelen dolgot véghezvitték. A két gyermeket brutális kezekkel szakgatták le egymás kebeléről s mindkettőt anyjoktól!

Kolonics műve volt és Kolonics nagy jutalmat várt e hóhérmunka díjául. De nem ért célt a gonosz cselszövő, mert a szegény rabmadarak kirepültek kezei közül, mielőtt nyakukat kitekerhette volna.

A cél az volt, hogy Julianka apáca legyen, Rákóczi Ferenc pedig lépjen be a jezsuita szerzetbe. Így aztán Kolonics kezébe jutott volna az egész roppant Rákóczi birtok a törvényes örökösök helyett.

A nagynevű magyar család utolsó sarjait osztrákká tenni s örökre a jezsuiták körmei közé juttatni! Micsoda döfés lett volna ez a magyar nemzetre s hozzá mily gazdag zsákmány felső Magyarország legnagyobb részét a rend birtokába juttatni!

De már ezt nem engedte meg a magyarok Istene!

A cselszövény ellenében Zrinyi Ilona is cselt alkalmazott és kerülő uton, Kolonics tudta nélkül megnyerve a császár beleegyezését. férjhezadta leányát Aspremont grófhoz.

Ezt elvégezve, miután fiát lehetetlen volt a jezsuitáktól kicsikarni, odahagyta Bécset 1692. január 20-án. Uj-

Palánkán találta föl férjét, akivel holtig megosztotta a hontalanság kenyerét.

1703. január havában örök hazába költözött Thököly Imre s egy hónap mulva követte a holtig hű feleség; Zrinyi Ilona is. Holttestét Galatában egy kolostor sirboltjába temették, ahová hű embere Komáromy János a következő megható emlékiratot vésette :

„Itt nyugszik hősiek munkái után a férfias lelkü asszony, nemének és századának dicsősége, méltóságos Zrinyi Ilona, a Zrinyi- és Frangepán-nemzetségek utolsó dísze. Thököly, — hajdan Rákóczi Ferencnek mindkettőjökhez méltó neje, rangja által kitünő a horvátok, erdélyiek, magyarok és székelyek között. Nagy tettei által még hiresebb az egész világon. A sors szeszélyeit erős lélekkel türve, nagy volt a jó sorsban, még nagyobb a balszerencséiben. Hadi dicsőségét keresztényi kegyességgel tetézve, erős lelkét visszaadta az Úrnak. Meghalt virágmezei birtokán, Bythiniának nicomediai öble mellett, a Megváltás 1703-ik, életének 60-ik évében, február 18-án. Nyugodjék békében. Amen.“

Most pedig lássuk, mi lett az ifju Rákóczival.

Évekig nem hallott magyar szót a neuhausi jezsuita kolostorban, csak mikor csöndes magányba vonulva anyjáért, testvéreért és hazájáért elsuttogta imádságát.

Tanulmányait kiváló észtehetséggel végezte, — korához képest tulfejlett, — erőteljes fiu volt, akit testileg meg-edzett a Thököly mellett átélt táborigény és Munkács ostroma!

Munkács vára! A hős kurucok alakja, a jó magyar nép ott lakott szívében, — dehogy tudta volna azt kiirtani onnan valaki!

Munkács vára!... A gyermek odaborult Magyarország

térképére és sirt, sirt keservesen. Így találta egyszer a jezsuita tanár.

„Hajh! nem lehet oly hamar feledni!”

Rákóczi rendkívül fogékony lelkü ifju volt, akinek lelkében állandó gyökeret vertek az édesanyai nevelés által odaültetett nemes érzelmek.

Jezsuita tanárai nem bírtak megtagadni tőle bizonyos vonzalmat és tiszteletet, amit nemcsak az ifju szerencsétlensége kelett bennök, hanem rendkívül szeretetreméltó egyénisége, előzékenysége, művelt és komoly lelkülete is.

Miután a tudományokat nagy könnyüséggel és alaposzággal sajátította el és hozzá a Julianka levelein kívül semmi hazai dolog nem juthatott: Kolonics a legjobb reménységben volt s várva várta a neki oly kellemes nyilatkozatot, hogy Rákóczi örökre a jezsuitaké marad.

Mikor tanulmányait bevégezte: 18 éves korában Bécsbe utazott, fölkeresni Kolonicsot. Nem kérni, vagy köszönni ment hozzá, mert sem kérnivalója, sem köszönnivalója nem volt Kolonicssal szemben. Jól tudta ő, mit akart Kolonics és miért akarta!

Udvariasan és egyszerűen kijelentette, hogy miután most már joga van önmaga és vagyona felett rendelkezni: ezzel a jogával élni is kíván.

Kolonics majd rárohant dühében, mikor e szavakat hallotta, — de az ifju komoly és hatalmas alakjával és izmos két öklével oly nyugodtan állott a dühöngő előtt, hogy az csak szavakban merte kiönteni vipera-mérgét.

Azonban a császár még egy pár évre külföldre küldötte az ifjut, — hadd tanuljon, tapasztaljon. Külföldön sok élvezet kínálkozik, hátha még meg is szereti az ottani életet, — hiszen mi ehez képest az a szegény Magyarország!

Ám hiszen Rákóczi lelkében a velencei Karneválokön

is ott lebegett a magyar alföld búbajos képe, a Kárpátok, Regécz vára, Munkács vára!

És hazajött az imádott hazába, hozva magával a császár nagykorusító diplomáját, mely szerint értelmisége és fejlettsége „a teljeskoruságnak is eléggé, sőt *naggon is megfelel!*”*

Végre tehát keblére ölelhette az édes haza földjét, hiszen nem is volt már itthon ezen kívül senkije.

Megtekintette tehát a földet. Végig nézte a híres Rákóczi birtokot, — és szive elfacsarodott. Mivé tette azt az osztrák gazdálkodás! A kastélyokban zsoldos katonaság ült, — a híres tokaji szőlők elparlagosodva, az épületek omladozók, az udvarok elvadulva, a jobbágy parasztság mint a vadállat üldözve és kinezva a hatalmaskodó idegen által. Labanc garázdálkodás mindenütt.

Hajh, hogy szeretett volna közé ütni ezen ingyen-élő hadnak! De lassan! Türelem, higgadság és óvatosság, mert Bécsből éber szemmel nézik, hogy mit fog idehaza csinálni a kuruc ivadék. Rákóczi, hogy jámborságát bizonyítsa: megnöcsült. Az új házasok nem szokták összeesküvésen törni a fejüket.

Jöttek aztán a régi ismerősök, gyermekkori játszótársak, — most honfibuval és keserűséggel telt keblű földesurak, akik már régebben látják és szenvedik közvetlen közelből az idegen katonaság és hivatalnokcsapat átkos kezeit. Jött Bercsényi, a nagyműveltségű daliás ifju, akinek egyénisége mélyen bejutott Rákóczi szívébe. Tanakodtak, elmélkedtek, hogy mit kellene tenni a szegény, elnyomott haza érdekében s nem birtak más eredményre jutni, mint-hogy nem segít itt egyéb, csak a kard.

Tehát: *Kard, ki kard!*

* A császár által kiadott diploma saját szavai.

Azonban ésszel és okosan! Külföldi segítséggel kell kezdeni a dolgot, hiszen a magyar nemzet egy évszázad óta állja az érvágást, nem csoda, ha gyöngé, erőtelen.

Levelék és küldöncök mentek a francia királyhoz. Némi biztatás jött is, de egyszercsak a levelek egy áruló francia, Longueval útján Bécsbe jutottak.

Rákóczit 1701 április 18-án nagysárosi kastélyában elfogták. Feleségét gyermekeivel együtt Bécsbe hurcolták, őt pedig a németujhelyi börtönbe zárták.

Ott aztán elmélkedhetett azon, hogy tanácsos-e a magyar embernek a francia királlyal levelezni. Ellenségei körme közt van ismét, — a vádlója lesz egyuttal a bírása is, — vajjon ki menti meg a börtöntől, a vérpadtól!

A felesége megmentette! Csakugyan őrangyalt szerzett magának!

Néhány hónap mulva Lengyelországban találjuk. Innen már nem fogdossák el a francia királyhoz szóló leveleit. Más külföldi fejedelmek is *ígérnek* egyetmást ugy kéz alatt, guba alatt.

A „német“ pedig itthon kegyetlenkedik a türelme fogyatékán levő magyar népen. A zsoldos had ahova megszáll kiüríti a gazda kamráját, kiveri őt ágyából, lerombolja feje felől a házat, megbecsteleníti családját! A föld népe fogait csikorgatja tehetetlen kinjában, de mozdulni nem mer. Keserősége csak egy-egy siralmas énekben nyilatkozik meg, amelyet az utolsó hegedősök zokognak el a sirva vigadó bús magyar előtt.

— „Óh szegény magyarság, mit gondolsz magadban
Azt tudod, megnyúgszol te nemes ágyadban!

— — — — —

Ne hidd, mert igen megtréfál a reménység!
 Más nótát fúj neked idegen népzetség;
 Nézd el csak mint regnál rajtad a nézetség!

— — — — —

És mennyire regnál! Mindenfelől hangzik a keserű panasz, de azt nem hallja senki: „Százszor inkább a török uralom, mint a német!” — így nyög a föld népe mindenfelé.

A sóhajtások, nyögések messze észak felé szállanak, egészen Lengyelországig, ahol Rákóczi bujdosik és hazája megmentésén gondolkozik.

Nincs más út, most már csakugyan: kard, ki kard. Élet, vagy halál!...

Rákóczi állandóan leveleket vált az elkeseredett magyarokkal. Titokban zászlókat küldöz. Azt kérnek mindenfelől. Üzenetik, hogy mihelyt ki lessz bontva Rákóczi zászlója: azonnal lessz hadinép elég.

De a nemesség, a földesurak óvatosak. Többszöri balsiker tette őket óvatosakká. Még nem feledték el a vérbefojtott összeesküvések gyászos történetét. Akiknek van valamijök: azokat óvatosságra inti a mult. Rákóczihoz legelébb is azok hajlandók csatlakozni, akiknek nincs mit veszíteni. Egyszerű földmivesek akadnak, akik minden földrajzi ismeret nélkül, szívök sugallatától vezetve kimennek Lengyelországba Rákóczit fölkeresni. És csodák csodája, akit a császár által kitűzött 20 ezer forint vérdijra éhes véredek fel nem találhatnak: ezek az egyszerű emberek föllelik. Térdre hullanak előtte, sirva csókolják lábait és kéri: „Óh jöjj Rákóczi, Jöjj, mert vár a föld népe!”

Rákóczi szétterjeszti karjait: „Honnan vigyek segítséget? Így vagyok lássátok!

Azok villogó szemekkel rázzák ökleiket: „Itt a mi

karunk, itt vannak a mi ökleink! Életünket és vérünket adjuk, csak jöjj és vezess! Leszünk ezrével! Minden erdő megmozdul, a föld is megindul, csak jöjj!”

Hát jönni kellett! És Rákóczi elindult mondhatni üres kézzel, a magyarok Istene nevében: „Istenért, hazáért és a szabadságért!”

A határ közelében csakhamar egy pár ezer főnyire szaporodik Rákóczi serege. Nem rendes hadi nép ez, csak hiányosan fegyverkezett emberek csoportja, akik egy kiegyenesített kaszával, egy fokossal, vagy cséphadaróval felfegyverkezve, egy tarisznya élelmiszert magukhoz véve, feleségeik és gyermekeiktől kísérvé sietnek Rákóczi táborába. Egy pár száz lengyel gyalogos jött Rákóczival a palatinus őrseregéből, azok tartanak rendet.

A jövevények azonban két fontos dolgot hoztak magukkal, ha nem is voltak rendes katonák. Élelmiszert és lelkesedést. Ennek is lehet valami hasznát venni a hadviselésben.

Rákóczi elébe érkezvén, térdre vetik magukat, mint valami Megváltó előtt. Keresztet vetnek és mint Rákóczi maga írja: „*Böven hullatják könnyeiket*“ . . . mellyel őt magát is könnyekre indítják.

Sirtak, sirtak e szegény emberek, hiszen mit tudtak volna szólani! Az ő szenvedéseiket alig lehetett volna szóval kifejezni! A boldogság örömkönnye omlott arcukra ez egyszer, annyi keserű köny után, melyet az idegen zsaroló katonája ontott. És ez olyan jól esett!

Jöttek, szekérre pakolva egész családjukat, három, négy lóval. A nőket és gyermekeket aztán hazaküldték, a szekereket odaadták munició szállításra, a fölösleges lovat a lovasság alá. Volt aki mindenét magával hozta...

Dehát ezzel a sereggel még nem lehetett volna beljebb mozdulni a határtól, ha egy különös véletlen nem se-

giti Rákócit. Amint hire terjedt jövetelének és szállott a hir vármegyéről, vármegyére: a lakosság képzelete úgy nagyobbította Rákóczi seregét. Harminc, negyvenezer főből álló fölkelő seregről beszéltek csakhamar. Mindenki olyan számot mondott, amely szívének jól esett, ahogy óhajtotta volna, hogy legyen a dolog.

A Kassán és Szatmár környékén táborozó császári vezérek elküldték magyar kémeket, hogy fürkésszék át Rákóczi táborát. Azokban is volt annyi magyar érzés, hogy *tízszor akkorát láttak, mint ami volt.* Sőt láttak Rákóczi seregében svéd seregredek, francia tüzérek és egy néhány üteg ágyut is, aminek sem hire, sem hamva nem volt még akkor Bámulatos és megdöbbenő híreket kaptak az osztrák vezérek mindenfelől. — A legmegbízhatóbb kémek, akik keresztül-kasul járták Rákóczi kis seregét: valami varázslat alatt állottak, valami bűbáj nem engedte meg, hogy a valóságot lássák, valami káprázat hatása alatt voltak és képtelenebbnél képtelenebb híreket vittek megbizóiknak.

Ah, ez egy csodás korszak volt, amikor az agy feszült idegei víziókat látnak! A szív ellenállhatatlan érzelme ragadja az embereket az epochális események felé.

A Zemplén, Ung tájékán fekvő császári csapatok erősítést kérnek. Amelyek nem kapnak, húzódnak félre az útból. Munkácson olyan császári haderő van, amely könnyen katasztrófát okozhatna Rákóczi seregének és Rákóczi egy kis lovascsapattal keresztülvonul Munkácson, sőt az ellenfél szeme láttára fogadja a lakosság hódolatát. A vasasnémetek egy sövény kerítésén át látják a Rákóczi csapatát, de nem hiszik, hogy Rákóczi egy ilyen kis csapatban lehessen és tovább rohannak.

A munkácsi átvonulás valósággal egy szerencsés kaland! A német őrség egy részlete valóságos vadászatot artott Rákóczi s egy sajtáságos véletlen folytán Rákóczi

huszárai ezt a csapatot kétfelé szakították s egy része közvetlen Rákóczi közelébe került, a csapat vezérével együtt. Fgy pár perc alatt levágják ezeket Rákóczi emberei s a derék Majosnak jut a szerencse, hogy a vasasnémetek kapitányát levágja. Ez a kapitány fogadta fel, hogy Rákóczi szívet kardjára tűzve viszi fel Munkács várába.

A magyarok Istene őrizte ezt a drága szívet!

Sors bona, nihil aliud.*

Mint a hegyről aláomló lavina növekszik Rákóczi serege, aláereszkedve Munkácsról. Kállót, Nagykarolyt hamarosan elfoglalják, ott ágyukat szereznek és löszert bőséggel. Az ellenség készletéből kezdik magukat felszerelni, mint a Rákóczi György székelye.

A szétszórva itt, ott táborozó ellenséggel szemben Rákóczi csakhamar a portyázó hadakozás modorát alkalmazza. Így jut le Debrecenig.

A német hadakat kísérő rácok egy tábora Nagyváradon lappang és innen remegteti a vidéket. Rákóczi szekerekre rakja Debrecenben embereit és egy nap alatt Diószeg alatt terem. Itt lóra ülnek és éjjel megrohanják Váradot. A rác martalócokat egy lábíg levágják s mint aki jól végezte dolgát, visszaszekereznek Debrecenbe.

Ennek a pompás meglepetésnek olyan hatása lett, hogy Rabutin nem mert mozdulni Erdélyből, — a derék bihari magyarok pedig felszabadulva a rablók uralma alól: özönével sorakoznak Rákóczi zászlója alá.

Csakhamar elfoglalja Rákóczi Szatmárt, a tiszai révet s hozzácsatlakozik Károlyi Sándor derék csapatával.

Tokaj várából is ostrommal kell kiverni az ellenséget. Ezt aztán földig lerontatta Rákóczi, hiszen az ő saját birtoka volt.

A Tokaj alatti táborozásnál történt, hogy a lengyelek

* Rákóczi jeligéje.

küldöttsége fölkereste Rákóczit és felajánlotta neki a lengyel koronát. Ki tudja, nem jobb lett volna-e elfogadni s mint lengyel király segíteni a magyar mozgalmat!?

Tehát egyik oldalon a magyar szabadságbarc, — másikon a lengyel korona! Ha Rákóczi csupán elméjére hallgat: talán ingadozik és talán a koronát választja, de ő szívére hallgatott akkor is, mikor bejött az országba, hogyne hallgatott volna most, mikor már meggyőződött róla, hogy e mozgalom a magyar nép leghőbb óhajtása.

Ezeket az embereket, akik őt sirva kérték: „Óh, jöjj Rákóczi!” most itthagya és induljon el egy másik küzdelemre a királyi koronáért! Itthagya ezt a lelkesedéstől, bizalomtól hevülő nemzetet s a szabadság félig nyitott ajtóját becsukja előtte ki tudja mennyi időre?!

Nem! És ezerszer nem!

Szépen megköszöni a köldötteknek a felajánlott királyi koronát, elküldi viszontkövetségbe Rádai Pált és Okolicsányit, hogy magyarazzák meg szépen a derék lengyeleknek, miszerint Rákóczi most már nem áldozhatja fel a magyar szabadság ügyét egy királyi koronáért.

Önzetlen nemes szív! Rákóczi nagy szíve, melynek minden dobbanása imádott nemzetéé. Ez hatalmas megnyilatkozásod volt!

1704 tavaszán Erdély is csatlakozott a szabadságharchoz. Addig nem lehetett; rajta feküdt Rabutin. Károlyi a dunántuli vidékre indult szervezni ott is a gyülekező hadi népet, mellyel később Bottyán apó oly diadalmas dolgokat követett el.

A Duna-Tisza közt a rácokat kellett lecsillapítani. Rákóczi egy hónapon át egy vászon hadisátorban lakott a Tisza kiöntéses vidékein. Itt keresték fel az erdélyi rendek követői, felajánlván Rákóczinak a fejedelmi koronát. De már ezt el kellett fogadni! . . .

Az 1704-ik esztendő diadalmas menetét bajos volna így hamarában elbeszélni. Rákóczi csapatai úgy a Felvidéken, mint a Dunántúl diadalt diadalra arattak s mire az őszi falevelek hullani kezdtek: a hatalmas Bécs, a büszke Bécs fegyverszünetet kért Rákóczitól. Rákóczi elfogadja az ajánlatot. Ha fegyverkezik a német, sebj, — mi is erősebbek leszünk tavaszra:

Ugy is lett. 1705 tavaszán 75 ezer embere táborozott Rákóczinak az ország különböző részein és ez év szeptember 1-én a szécsényi országgyűlés Rákóczit az ország „vezérlő fejedelmévé” választotta.

Következett az ország északnyugati része. Ugy kellett kivenni minden talpalatnyi földet az ellenség kezéből, hogy egy második honfoglalássá lett ez a nyolc évig tartó háboru.

Érsekujvár falain La Mothe ágyui lötték a rést, melyen a kurucz hajduság berohant. (Volt már francia tüzérség is.) A város polgársága ölelő karokkal fogadta a vitéz hajdukat.

Rákóczi kurucjai a hosszú harc alatt úgy belejöttek a portyázó hadakozásba, hogy mesés dolgokat műveltek. Ocskai, Bottyán, Bezerédi és más csapatvezérek határtalan vakmerőséggel csaptak neki az ellenségnek s olyan haditetteket vittek véghez, hogy egész Európa bámulatát kivívták. A kuruc hadviselés kitanulmányozhatlan fortélyaitól, vakmerőségétől nagy oka volt állandóan rettegni a császár seregeinek.

Ocskai merész berohanásai Morvaországba, — a kuruc haditettek legmegdöbbentőbb mozzanatai.

Fel van jegyezve, hogy Ocskai a nagyszombati csatában Heiszter seregének balszárnyát majdnem egészen lekonceolta. Egész zászlóaljkat vágott itt halomra a kuruc huszárság a németekből. A Heiszter ágyuit lovasrohammal foglalták el s

oly rettentő tűzzel vágtak neki a császári dragonyosoknak, hogy garmadában heverték a holttestek. Rákóczi maga azt írja, erről Emlékirataiban, hogy Ocskai „csodákat mívele.“

A kuruc vezérek határtalan vakmerősége, személyes bátorsága átragadt az egyszerű katonákra is, akik hallatlan dolgokat vittek véghez.

De nemcsak a megrohanások, becsapások, ráütésekben voltak nagy mesterek a kuruc vezérek, hanem a megtervezett hadi dolgok véghezvitelében is.

1704 május 28-án Ocskai és Bercsényi Ritschan tábornokot úgy megszorították a Jablunkai szorosban, hogy a híres Deutschmeister vasasezredet s a derék meklenburgi csapatokat teljesen tönkre tették. 3000 vasas németet vágtak le itt a kurucok és 900-at ejtettek fogságba, magát Ritschant is elfogta Bercsényi 400 testőrével együtt.

Károlyi Sándor ügyes haditerveivel, Bercsényi rendkívül gyorsan és eréllyel végrehajtott taktikájával, Ocskay hallatlan merész rohamaival, Bottyán — dunántuli fortélyos és nehéz portyázásaival nagy hírnevet szereztek a kuruc hadviselésnek.

A nagyszombati csatában megtörtént, hogy egy gyalog hajdú Heiszter vasasnémetein egymaga keresztülvágva magát egészen Heiszterhez férkőzik és testőrei közepett levágja, ha Czobor Márk ott nincs és egy pisztolygolyóval le nem teríti a vakmerőt.

Hogy egy szál ember, egyedül az ellenséges vezért testőrei közt fölkeresni és ott a saját serege közepében levágni vállalkozzék a maga fejétől, — ehez kemény kuruc agy és az étellel hajszálnyit sem törődő elszántság kell. Ilyen esetek egész sora jellemzi a kuruc hadviselést.

Bezerédyt nem egyszer úgy körülvette az ellenség, hogy menthetetlennek látszott. Megtörtént, hogy elfogták,

megkötözték de egy alkalmas pillanatban mint a tigris kiszökött ellenségei kezei közül.

Megtörtént, hogy egy-egy rohamnál egy csapat kuruc az ellenséges had közepébe bejutott. Az osztrák generális csak kapkodott, nem értve a dolgot, hogyan lehetséges ez és mit jelentsen egy ellenséges csapat a „lénian belül“ és mig azon törte a fejét, mit kellene csinálni: egy csomó emberét leapritotta a fürge kuruc lovasság és megtette azt is, hogy zsákmányolt az ellenséges tábor kellő közepében *és el is vitte a zsákmányát.*

Igy csuffá tenni a császári hadi taktikát!

Télen mindig erősebb volt a kuruc sereg, mint nyáron. Aratáskor hazamentek a kemény marku legények takarni és kard helyett a kaszát pengették. Izzott a munka a kezükben. S mikor vége volt a takarásnak: fejébe nyomta a magyar gyerek a csákót, felkötötte a kardot, összeütötte a sarkantyus csizmáját és jelentkezett vitézlk Ocskay brigadéros uramnál, egy kis beütésre Stiriába, — ahol harminc-negyven falut és várost felperzseltek, hogy visszaadják a kölcsönt a németnek.

Mert kölcsönbe esett minden. Az osztrák had uszály gyanánt egy sereg rácot hordott maga után, hogy amit a rendes katonaság restell: végezzék el a rácok. Azok aztán el is végezték. Gyermekeket, nőket, aggokat legyilkoltak ahol átvonult a sereg. Tűz és vér jelezte nyomdokukat.

Ennek az üldözött magyar népnek szenvedő képe ott lebegett a kuruc harcos lelkében és megkeményítette szívét. Ocskay visszaadta a kölcsönt háromszorosán, tizszeresen...

Bertóti Zsigmond kuruc kapitány egy éjjel 36 szál lovas hajduval megrohanta és megsarcolta Nemetujvárt, amelyet jeles számú császári had tartott megszállva. Az őrség csak akkor hült el, mikor a nyitott várkapukon zsákmánnyal megrakva eltávozott a 36 legény. Hát ezek

csak ennyien voltak? Bertóti legényei a várfalak alatt kifolyó csatornán gyalog másztak be a városba s csak az ébren levő őrséget kellett lekaszabolniok. Az őrség többi része azt hitte, ellenség foglalta el az egész várost és mozdulni sem mert. Így vitt karácsonyi ajándékot 36 kuruc legény 1706-ban Németujvárról.

A következő év nyarán Bezerédi lovas portyázói Németujhely alatt oly közel jutottak a császári hadak „léniáján“ belül levő erdőségekben vadászgató József császárhoz, hogy majdnem elfogták a császárt kíséretével együtt!

Miképen rohanta meg és foglalta el Ocskay fokossal a wsetini erődítményeket, szintén érdekes volna hallani, de ki győzné mint sorravenni ezeket a mesébe illő hadi tetteket.*

1707-ben olyan jól állott a szabadságharc ügye, hogy Rákóczit Wratizlaw kancellár József császár megbízásából fölkereste, hátha meg lehetne szelidíteni.

Wratizlaw kíséretében Rákóczi feleségét is elbocsátották Bécsből, hadd látogassa meg az urát.

Rákóczit boldoggá tette a felesége megjelenése, de a magyar szabadság érdekében nem engedett egy hajszálnyi sem. Ő maga írja, hogy milyen válasszal bocsátotta vissza Wratizlawot Bécsbe:

— „Nem kétlem, hogy a mit a császár ajánl, igen előnyös lenne a családomra nézve. De én sohasem tartám szem előtt ennek érdekeit s egyedül hazám szabadságáért kezdtem a háborút. Azóta még szorosabban fűz a hála a nemzethez, mely kormányát kezembe adta. Én nem magamnak kívánom Erdélyt ő felségétől, megelégszem azzal, hogy ama szerződést végrehajtják, melyet Lipót császár Apaffi Mihálylyal kötött. Ha

* A kuruc harcok epizódyszerű jeleneteit történeli hűséggel irtam meg „Rákóczi és a Kurucvilág“ című kötetemben.

az én személyem az akadály, visszaadom az erdélyi rendeknek a megválasztási oklevelet, válasszanak helyettem más, kedvesebb személyt, bárha szolgálaim legkisebbike legyen is az.“

Méltó felelet Rákóczihoz. Jellemzi az ő tiszta, önzetlen hazafiságát. Ő fel tudta áldozni fejedelmi vagyonát a nemzet ügyéért, de a haza érdekét nem áldozta volna fel India kincseért sem!

Feleségét is visszaengedte Bécsbe, hadd várjon még! Első a Haza!

De a bécsi ármány nem nyugodott. Kezében volt még a leghatásosabb eszköz.

Nemsokára Julianka jelent meg Rákóczi táborában. Az imádott testvér, aki közelebb állott Rákóczi szívéhez, mint bárki a világon.

Juliankát a császár küldte. Egy fehér papirlapot hozott a császártól. Arra csak föl kellett írni, *mit kíván Rákóczi maga és családja részére.*

Rákóczi visszaküldte a fehér lapot üresen. Ha a nemzet javára nem kívánhat: maga és családja részére nem kíván semmit.

Az 1708-ik esztendő rosszul kezdődött és rosszabbul végződött.

A császár megerősített hadai teljes erővel feküdtek Magyarországra és Rákóczinak a nagyobb ütközetekhez sohasem volt szerencséje.

A trencsényi csata elveszett.

Ocskay áruló lett. A derék Bottyán apó az örök házába költözött. A kuruc hadi népen valami csüggedés, elernyedés vett erőt. Balog Ádám az ellenség kezébe esett, Bezerédyt árulásért kellett haditörvényszék elé állítani.

Szomorú egy esztendő,

Csak a halál kelendő.....

Rákóczi legderakabb vezérei mind elhullanak vagy

árulókká lesznek. Nem hisz már senki a szabadságharc diadalában! Rákóczi kénytelen az ország észak-keleti része felé huzódni, — ott még egy jelentékeny haderővel áll! Károlyi Sándor és farkasszemét néz az ellenséggel.

Munkács vára erős fészek, — még jó menedéket adna, de Rákóczi nem akarja magát körülzároltatni. Áthuzódik a határon Lengyelországba. Onnan még talán lehet hozni segítséget.

Hiu remény! A szomszéd fejedelmek úgy érzik, elveszett ügy a magyar szabadságharc. Ki áldozna ilyenért? Talán ha akkor fordult volna hozzájuk Rákóczi, mikor diadala tetőpontján állott: akkor áldozatkészebb barátok lettek volna.

Károlyi Sándor 1711-ben felosztatja a kuruc sereget és megköti a szatmári békét Rákóczi beleegyezése nélkül.

Rákóczi akarata ellenére, ezt hangsúlyozni kell, — mert Rákóczi remélte, hogy még egyszer „megvirrad“.

Nem virradt meg, — éjszaka maradt a magyarra!

Bujdosni ment a nemzet legnagyobb, legdicsőbb fia, — a szabadságharc félistene. Nem fogadta el azt a kegyelmet, amit neki Károlyi békekötése biztosított.

Veszni hagyta ősi vagyonát. Bécsben, az osztrák kezében hagyta gyermekeit, tehát mindenét feláldozta, mintsem hogy nemzete leigázásába beleegyezett volna.

1712-ben még a lengyel király védelme alatt találjuk Rákóczit Visoczko nevű helységben, ahol neki Szobieszky János király egy kis birtokot ajándékozott. Innen küldözte Rákóczi követeit és titkárát Vetést, majd a francia udvarba, majd az orosz cárhoz.

Aztán maga is elindult a remélt szövetségeseik után. Bejárta Angolországot. Mindenütt nagyrabecsülték, szerették és tisztelték, mert komoly tiszta és egyenes jellemével meg tudta nyerni az embereket.

Hanem azt, amiért fáradozott, ami élete főcélja volt: a magyar nemzeti ügy számára szükséges segítséget nem nyerhette meg sehol.

1717-ig a francia király vendége volt. Akkor Bercsényivel és negyven bujdosó társával Törökországba ment.

A szultán is szívesen fogadta. Teljes védelméről és gondoskodásáról biztosította, hanem háborút ő sem kezdett a bujdosó kedvéért.

Rákóczi egyideig Jenikőiben, majd Rodostóban lakott, ahol a szultán egy birtokot adott neki és a magyar menekülteknek.

A rodostói élet megható egyhanguságát élethüen írja le Mikes, aki haláláig ott élt a számkivetésben s csak sóhajtásait küldte a szép Erdélyország virágos völgyei felé, ahol tarka pillangóként eltűnt ifjúsága emléki röpködtek.

Ő írja 1721. november 20-án Rodostóban a tenger partján, ahol a verőfényben vígan játszadozó halakat szemléli, hogy:

„Abban nagy halak játszanak
Örömükben ugrándoznak,
De akik a parton laknak,
Szomoruan sóhajtoznak“.

1735. április 8-án költözött el a legszabadabb hazába a rodostói nagy száműzött.

Körülötte hűséges bujdosó társai állottak, akiktől meghatóan vett búcsút, érezve végső óráit.

És megszűnt dobogni a nemes sziv, elköltözött a nagy lélek, akinél igazabb, önzetlenebb fia nem volt és nem is lehet soha a magyar hazának!

A milliókat jövedelmező fejedelmi birtokok ura néhány butodarabot és öltözetet hagyott örökségül maga után. De nemcsak ezeket!... Örökségül hagyta az ő dicső

emlékét, mely halhatatlan lesz a magyar nemzet fiai előtt. Örökségül hagyta a legnagyobb *magyar jellemet*, mely tanít, buzdít és lelkesít.

Rákóczi nagy szelleme, maradj közöttünk mindenkor és lobogtasd meg ismét a szent szabadság zászlóját, ha veszélyben forog a haza!

Mi pedig tanuljuk meg az ő nagy példájából, miképen kell a hazát szeretni, mert míg az ő példáját követi a magyar, addig nem veszhet el, addig élni fog a nemzet, élni fog a haza!*

* A feldolgozás vázletszerűsége hozta magával, hogy több nevezetes esemény érintve sincsen. II. Rákóczi Ferenc szabadságharcáról akárhány összefüggő történeti leírás áll rendelkezésünkre, főlősleges lett volna azok számát szaporítani, ellenben efféle korrajzszerű vázlatnak úgy a beszéd, mint felolvasás készítésével hasznát lehet venni.

IV.

Énekek a kuruc korszakból.*

Kuruc tábori dal

1672-ből.

Te vagy a legény Tyukodi pajtás!
Nem olyan, mint más, mint Kuczug Balázs.
Terejjen hát országunkban jó bor, áldomás...
Nem egy fillér, — de két tallér kell ide, pajtás!

Szegény legénynek olcsó a vére:
Két-három fillér egy napra bére;
Azt sem tudja elkölteni, mégis végtére,
Két pogány közt *egy hazáért* omlik ki vére!

Rajtunk *német* dul, rajtunk török jár,
Tüz-vassal pusztul ország és határ;
Ez az istentelen német annyí kárt tött már:
Hozzáképest hogy mit sem tött török sem tatár!

Az nagy uraknak mézes szókat hány,
S hozzá hódulnak, mint bódult zsákmány...
Hej nagy urak! nem keresztyén, az, aki pogány:
Rosszabb penig még ennél a *labanc* valahány,

* Thaly Kálmán gyűjteményéből.

Mindent ígér, de csak szorultában, —
Semmit be nem vált, ha szabadjában;
Az németnek, ebbitűnek fogadásában
Ne bizz többet, mint az ebnek ugatásában.

Pusztítani jött, nem segísége,
Hogy elfoglalja országunk végre;
Álnoksággal nemzetünknek esküdt vesztére:
De az Isten ráfordítja még ő fejére!

Csak azt nézd pajtás, hogy labanc hol van!
Csak azt vágd pajtás nagy busultodban.
Mert e pogány kiöl mindent édes hazánkban,
Vágd tehát még az magyart is társaságában!

Tölts kupámba bort, az lelkömnek bort;
Német* vesztére üljük most a tort.
Ma egymással, bajnoktárssal együttiszunk bort:
Virradatra úgy üssük meg a német tábort!

Töltsd az kupákat, töltsd az puskákat,
Készen tartsad jó sulyos szablyádat.
Ugy igyál bort, hogy ha hallod a trombitákat
Vért ihassál s német testbül rakj garmadákat,

Bort kupámba bort! embert a gátra!
Tyukodi pajtás, induljunk rája!
Verjük által az labancot a másvilágra,
Ugy ad Isten boldogságot édes hazánkra!

* A „német“ mindenütt osztrákot jelent.

Esztergom megvételéről

1706. szept. 14.

Sebes viz a Garam, siet a Dunába —
Kurucok tábora épen ott megszálla.

Rákóczi tábort üt a Garam torokban,
Persia szőnyegen pihen szép sátorban.

Persia szőnyegen, fényes tigrisbőrön . . .
Sátor előtt állnak palotások bővön.

Verik a rézdobot, fujják a trombitát —
Az sok nyalka kuruc üli a paripát.

Rákóczi tábora torpad a síkságon;
Rákóczi sátora dombon áll magában.

Friss, kerek dombon áll, tegnapi nap ólta;
Nemesak a sátor, a domb is csak azólta!

Jó kuruc vitézek csak tegnap dombolták,
A földjét kezekben, süveggel hordották.

„Urunknak sátora magas helyen legyen;
Szép tábora fölött végigtekinthessen.

„Aranyos zászlója lobogjon magasra:
Messziről mindenki mindjárt megláthassa.“

Süveggel hordozták, a dombot úgy rakták,
Rákóczi patyolat sátrát rávonták.

— Nagy Rákóczi jár a gyönyörű mezőben,
Rettenetes kardja villog a kezében.

Kardjával főmutat Esztergom várára
Vár tornyán lobogó császár zászlójára :

„Mire a fényes nap, háromszor felsütne —
Hejh, magyar lobogó lesz oda feltűzve “ !

Szólljatok ágyuim, szörnyen ropogjatok,
Dunának két partja rengjen alattatok !“

Hejh, s megbődülének Rákóczi ágyui
Hejh, s megrendülének Esztergom tornyai

Amott az vár alatt törik már az falat :
Vég Esztergom vára, jobb lessz, add meg magad !

Odafent az német csak elhívé magát,
Nem adja a várat, berdót igen kajált!

Éjten éjjel, mikor a lövés elhallgat:
Fényes tigrisbőrén Rákóczi nem nyughat.

Készíti hiveit, hires vitézeit :
Fodor és Révay hajdu ezredeit.

Az palotás ezret, az Esze Tamásét,
Csajági Jánosét, Lóciét, sok másét.

Éjten éjjel egyszer az álgyú hármat szól :
Hát az sok kuruc az várra csak úgy omol . .

Tűzes garanáttul világos az éjjel,
Hajh, sok anya fia borul ott bé vérrel!

Hasad a szép hajnal, piros a hegyoldal,
Esztergom várában Rákóczi felnyargal.

Esztergom utcáin szikrát hány patkója,
Esztergom bástyáin lobog az zászlója . . .

Mikor Esztergomban örömet lóttének:
Ez versek kevésség azután költenek.

Ha kérded, ki írta? Egy igaz magyar fi
Igaz örömeiben, — elhigye akárki.*

Mikor virrad . . .

— 1706. végéről. —

Mikor virrad megént hejh, olyan szép üdő —
Hires Bottyán hirét,
Az Bezerédiét
Egekig emelő, egekig emelő?
Balog Ádám nevét,
Vitéz kurucokét
Feltündököltető, feltündököltető
Soproni sáncokat mikoron megvettük:
Az német ármádát Bécs alá kergettük.
Győrvári nagy harcot mikoron megnyertük:
Stiria tartománt kedvünkre égettük.

Nosza édes lovam, Balog Ádám lova!
Az Heiszer generált,
Storumberk generált
Látod é amoda, — látod é amoda?
Ugy vigyél engemet,
Sulyos fegyveremet
Hogy vihessem oda, hogy vihessem oda!

Sopronnál az német falkástul szaladott,
Győrvárnál az tóban
Posványos gázlóban

* Thaly gyűjt.

Mind belé fuladott, mind belé fuladott,
Erdők két mértföldig testekkel rakodtak,
Mezők két mértföldig vérrel virágoztak.

Hejh, kérjük az papot:
Sok ilyen jó napot
Imádkozzék le az szegény kurucoknak!
De nemcsak azoknak, hanem az hollóknak,
Az saskeselyőknek, égi madaraknak,
Erdei vadaknak, erdei vadaknak* . . .

Bezerédi nótája.

1707. első feléből.

Sárvár alatt sűrű berek a csere:
Leskelődő labancokkal van tele;
Sűrű berek, még sincs annyi levele
Mint amennyi lompos labanc bujt bele.

Héjamadár le-lecsap a felhőből . . .
Lovas labanc ki-kicsap az erdőből,
Kurucot lát: hertelenül megpördül,
Tőrbe csalni úgy akarná, de nem gyün.

Kurucokat Bezerédi vezeti,
Ki a kardját német hussal eteti,
A csújtárját német vérrel festeti,
Tiz, husz rác, ha reá gyün: csak neveti . . .

Bezerédi táncoltatja a lovát,
Villogtatja rettenetős pallosát,
Dobot veret, fuvatja az trombitát,
Meg is indul, odacsap, meg hátat ad.

Bolond ésszel a rác magát elhívé:
Csak úgy árad a berekbül kifelé,
Szép térhelyre Bezerédi kivevé,
Ott egzszersmind areul fordul s vág belé.

Az német is kiözönlik rác után,
Gyalog vagyon, — a kuruc jó paripán
Bezerédi híres serény kapitány:
Közrekapja, vágja, rontja szaporán.

Bezerédi híres vitéz kapitány
Sarabolja, darabolja magyarán.
Az német is neki busul egynehány,
Rája támad, lövés esik a lován.

Bezerédi elvesztette a lovát,
Bukompanni megtalálta az nyomát,
Oda ugrat, rázza hegyes dragonyát,
Bezerédi gyalog is nagy harcot ad.

Az sok labanc mikoron reárohana
Bezerédi csak egyedül ott vala,
Jó kardjával hármat, négyet suhinta,
Németekben tágasságot úgy csapa.

Párduebőrét az nyakábul levonák,
De az árát életükkel megadák,
Odamennek egynehány jó katonák,
Dandárját az németnek ott megnyomák.

Több kuruc is, hogy meglátja ezeket,
Bátorodik, űzi mint az ebeket...
Bezerédi maga űz egy sereget,
Sárvár felé úgy hajtják az németet.

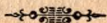
A Rábában vértül hiznak az halak,
Véres vízben egymásra tátogatnak,

Dicsérgetik Bezerédit magoknak :
Hogy ő volna fundátora javoknak.

Német testek borítják a parlagot,
Vadmadarak vad lakomát csapnak ott;
Dicsérgetik Bezerédit, Balogot:
Hogy nekik oly rakott asztalt rakatott.

Kél a szél, a fákat vigan legyinti:
Kurucokat a jó Isten segíti,
Országunkat mégegyszer megépíti
A némettől valahára megmenti.*

A Rákóczi nóta.

— 1708. —

1. Jaj régi szép magyar nép
Az ellenség téged mikép
Szaggat és tép!
Mire jutott állapotod —
Romlandó cserép
Mintegy ékes eleven kép
Voltál olyan szép
Magyar nép!
Mikor lesz már ép?
Megromlottál mint cserép, —
Jaj hát szegény magyar nemzet
Jóra mikor lép!
2. Jaj Rákóczi Bercsényi,
Vitéz magyarok vezéri,
Bezerédi!
Hová lettek magyar népnek
Élő tüköri,

* Szikszay és Thaly gyűjt.

Nemzetünknek hirszerzői,
 Fényes csillagi
 Ocskai!
 Az ellenség mindenfelől
 Őket emészti
 Űzi, kergeti
 Búval eseszti
 Közénkben sem ereszti;
 Jaj hát szegény nemzetünket
 Miképen veszti!

3. Jaj országunk jószáguk,
 De főkép hát minmagunk
 Mint nyomorkodunk;
 Özvegyek panaszkodnak
 Árvák zokognak,
 S magoknak
 Siralommal ártatlanok
 Halált okoznak;
 Bánatink nem apadnak
 Mert hazánkbul az inségek
 El nem távoznak.

4. Rajtunk tenger a fegyver:
 Mert a német köztünk hever.
 És igen ver;
 Mutogatja magát, mintegy
 Kényes gavallér,
 Nemzetünket kinzó pallér,
 Nem szán, mint hóhér;
 Akit ér:
 Addig vér —
 Miglen neki mindent nem ígér
 Látod, mely kövér,
 Bőrében sem fér, —

Mégis csak mind többet kér!
 Alig vagyon országunkban
 Miatta kenyér.

5. Nézz ránk Uram a mennyből!
 Ments meg kérünk, minket ily csúf
 Ellenségtül!
 Ki a híres magyaroknak
 Véréből épül.
 Ne hagyj ily dühös inségtül,
 Rut ellenségtül
 Némettül
 Gyaláztatni, mocskoltatni
 Az irigyektül.
 Ily dölyfös néptül
 Kinzó eszköztül,
 Megfosztatni nevétül
 Mindenkoron győzelmes
 Dicsőségétül !!!*

Őszi harmat után . . .

(Bujdosók éneke 1710. végéről.)

1. Őszi harmat után
 Nagy hegyeknek ormán
 Fujdogál a hideg szél;
 Fujdogál a hideg szél.
 Zöld erdő harmatát,
 Piros csizmám nyomát
 Hóval lepi be a tél,
 Hóval lepi be a tél.
2. Régi üdöm elmult
 Most másképen fordult

* Thaly után.

Szomoru az én sorsom
 Szomoru az én sorsom
 Messzére bujdosom
 Hazámat itt hagyom
 Isten vezérli dolgom
 Isten vezérli dolgom.

3. Szerelmes barátim
 Régi jó pajtásim
 Tőlem elpártoltanak
 Tőlem elpártoltanak
 Fejenként mindenek
 Akik esmértenek
 Mostan megbocsássanak,
 Mostan megbocsássanak.

4. Ha kiknek vétettem
 Ugyan megszenvedtem
 Igazságom : mindenem
 Igazságom : mindenem
 Keserü énekem
 E világon élnem
 Te tudod én Istenem
 Te tudod én Istenem.

5. Jobb hát a darvakkal
 Vagy más madarakkal
 Elbujdosnom messzére,
 Elbujdosnom messzére,
 Hogy irigyim szava
 Ellenségim vasa
 Szegény fejem ne érje
 Szegény fejem ne érje.

6. Mert itten lakáson
 Nincsen maradásom

Az sok irigyeimtül
 Az sok irigyeimtül
 Uram én azt kérem,
 Utamban vezérem
 Légy s ments meg mindenektül
 Légy s ments meg mindenektül.

7. Vezérelj messze földre
 Idegen nemzetre
 Hol lakjam békességben
 Hol lakjam békességben
 Hosszu bujdosáson
 Lészen távozásom
 Kietlen messzeségben
 Kietlen messzeségben.

8. Csillag jár, mely felül
 Szél zúg, felhő repül
 Arra veszem utamat
 Arra veszem utamat . . . .
 Ha minden elmarad
 Isten el nem marad,
 Reá biztam magamat
 Reá biztam magamat*.

Mikes.

— Rodostó, 1758. —

Egyedül hallgatom tenger mormolását.
 Tenger habja felett futó szél zúgását
 Egyedül, egyedül
 A bujdosók közül.

* Thaly ut.

Nagy Törökországban :
 Ha csak itt nem lebeg sírjában nyugovó
 Rákóczi nagy lelke, az eget csapkodó
 Tenger haragjában !

Peregnek a fákról az őszi levelök,
 Kit erre, kit arra kergetnek a szelek,
 S más vidékre száll a
 Csevegő madárka
 Nagy Törökországból ;
 Hát én merre menjek, hát én merre szálljak
 Melyik szökletébe a széles világnak,
 Idegen hazámból !?

Zágony felé mutat egy halavány csillag,
 Hol a bércek fején hókorona csillog,
 S a bércek aljában
 Tavaszi pompában
 Virágok feselnek . . .
 Erdély felé mutat, hol minden virágon
 Tarka pillangóként első ifjúságom
 Emléki röpködnek !

Ah! mért nem szállhatok hozzád szülőföldem,
 Mikor minden bokrod régi ismerősem !
 Miért vagy szolgaságban,
 Gyászos rabigában,
 Oly hosszú időig !?
 Ha feléd indulok, lelkem visszatartja
 Az édes szabadság bűvös-bájos karja.
 Vissza mind a sírig.

Itt eszem kenyerét a török császárnak.
 Ablakomra titkos poroszlók nem járnak
 Éjjeli setétben.
 Hallgatni beszédem'
 Beárulás végett . . .

Magános fa vagyok, melyre villám szakad,
Melyet vihar tördel, de legalább szabad
Levegővel élhet.

S egyedül hallgatom tenger mormolását.
Tenger habja felett futó szél zúgását
Egyedül, egyedül
A bujdosók közül,
Nagy Törökországban.
Körülöttem lebeg sírjában nyugovó
Rákóczi nagy lelke, az eget csapkodó
Tenger haragjában.

Lévay József.

V.

II. Rákóczi Ferenc ifjusága.*

II. Rákóczi Ferencnek, a legnagyobb magyar szabadsághősnek ifjuságáról fogok nektek beszélni, mert néki nemcsak hadvezéri élete és férfiui viselt dolgai tanulságosak, hanem talán legtanulságosabb ifjúkori élete, megpróbáltatása, szenvedései és állhatatossága.

Csak néhány hónapos volt még, mikor édesapját I. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelmet eltemették a makovicai várkastélyból, tehát korán árva lett, de édesanyja gondos nevelésben részesítette és már 5 éves korában férfi nevelőket adott mellé, hogy lelke megedződjék.

Mintha sejtette volna, hogy mennyi megpróbáltatást kell majd kiállani a fejedelmi gyermeknek.

Mert jól jegyezzétek meg, hogy annyi szenvedést, üldöztetést és bántalmat a legelhagyottabb koldus árvája sem állott még ki, mint amennyit II. Rákóczi Ferencnek ki kellett állania.

A kis Rákóczi Ferenc még 8 éves sem volt, már meg kellett próbálnia a hadi élet veszélyeit és sanyaruságait.

Édesanyja a harcoló kurucok vezéréhez Thököly

* Tanítói beszéd a II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazahozatalakor tartott iskolai ünnepélyen.

Imréhez ment férjhez és Thököly magával vitte a gyermeket a táborba, végig járva vele veszélyes harcok közt az országot

Öldöklés, harc vette körül a kis Rákóczit, de az ő lelke a tábori életben, a durva katonák közt is gyengéd és finom maradt, mert édesanyja jóságos tanításait, intelmeit soha sem felejtette. Nemes érzéseit nem bírta kiirtani az erőszakosságokkal teljes hadi élet. Mikor rabságra hurcolt embereket látott részvétellel kérdezősködött tőlük, mire volna szükségök: eledelt adott az éhezőknek, italt a szomjazóknak s tőle telhetőleg enyhíteni igyekezett szenvedéseiket.

Pedig azok az ellenségbőli valók voltak!

Rákóczi nemcsak megtanulta, de meg is tartotta, hogy „tégy jót ellenségeiddel is.“ Ez mutatja, milyen jó szív, és nemes lélek lakott őbenne.

A cseklézi táborban nagy veszedelemben forgott Rákóczi Ferenc. Egy éjjel a Bécs ostromától elvert török sereg lóhalálában nyargalt Cseklész felé. Thököly éppen Cseklész alatt táborozott. A kétségbeesetten menekülő török csapatok nem ismerve a magyar tábor fekvését, egyenesen belerohantak Thököly táborába. Nem volt ellenség ez a török had, — mert Thököly barátságban volt a törökökkel, — de mégis nagy veszedelemben forgott a magyar tábor, mert abban mindenki aludt, csak az örök virrasztottak s a rohanó török sereg paripái a sátraktól még jobban megvadulva összetiptak utjokban mindent. A nagy zürzavarban az ellenség lovasai Thököly sátorát is összedöntötték s a lezuhanó oszlopok és fadarabok maguk alá temették a sátorban levőket.

Rákóczi Ferenc életét hűséges nevelője Kőrösi György mentette meg, aki saját élete kockáztatásával az összeomló sátorba rohant és karjai közt mentette meg, az álmából felriadó gyermeket.

Máskor is forgott életveszedelemben!

A Rákóczi család ellenségei egy nap titkos emberüket küldték Körösi Györgyhöz. A küldött egy kastélyt és ahoz egy terjedelmes birtokot ígért Körösinek, ha a kis Rákóczit megmérgezi. Az ügynök magával hozta az adománylevelet és a mérget is.

A derék Körösi György elkergette a gonosz embert és ettől kezdve maga főzte a gyermek eledelét, maga szolgálta ki; éjjel is mindig mellette volt, nehogy valaki hozzá-
térjen és orvul meggyilkolja a kis Rákóczit.

Mikor Munkács várát Karaffa és Caprara császári vezérek seregei ostromolták: jó alkalmá volt az ifju Rákóczinak bátorságot tanulni! Édesanyja a vár legbiztosabb helyét jelölte ki lakóhelyül gyermekeinek.

Az óvatosság nem ártott, mert az ellenség vezére, mikor Zrinyi Ilonát felszólította, hogy adja fel a várat, s megkapta az elutasító választ: tizenötször lövetett tüzes ágyugolyókat a Rákóczi gyermekek lakásának ablakára. Okvetlenül elpusztultak volna, ha akkor az ágyuzás ott éri.

Rákóczi Ferenc végtelen szeretettel és tisztelettel ragaszkodott anyjához. Ilona napján kis testvérével Juliankával virágcsokrot vittek anyjuknak és szép verssel köszöntötték fel. A kemény kuruc katonákat is meghatotta ez a jelenet!

Hajh, de még csak ezután következtek a nehéz napok! Az ellenség teljes erővel ontotta az ágyugolyókat Munkács falaira és két évi ostrom után, mikor egy gonosz áruló ember az élelmi szereket elpusztította: a hőslelkű Zrinyi Ilona kénytelen volt átadni Munkács várát.

Zrinyi Ilonát és gyermekét a császár parancsára Bécsbe vitték fogságba. Utazni kellett azonnal, télviz idején, fagyban, hóviharban, nem volt kegyelem.

Utközben a Vág völgyén mentek végig. A Rákóczi

családnak oly roppant birtokai voltak a felvidéken, hogy Munkácstól Pozsonyig majdnem mindenütt a Rákóczi birtokokon utaztak.

A Vág be volt fagyva s a kocsit a partján huzódott. A hóvihar egyenlővé tette az utat a Vág jegével s egy helyen a két első ló beleszakadt a Vág vizébe. Szerencsére a másik négy ló visszatartotta a kocsit, máskülönben az egész család odaveszhetett volna a Vág hullámaiba. De az Isten nem engedte elpusztulni a magyar nemzet egyetlen reményét.

Bécsben aztán Kolonics bibornok fogadta az érkezőket. Kolonics gyűlölte a magyarokat és szeretete volna a Rákóczi család vagyonát kézrekeríteni. Kétszeres oka volt reá, hogy valamiképen eltegye őket láb alól. Megöletni azonban még sem volt bátorsága, mert a császár elvállalta, hogy gyámja lesz a Rákóczi gyermekeknek, tehát Bécsben a császár is felelős volt azok életéért.

Volt azonban egy másik módja annak, hogy jól el legyenek téve a világ előtt a Rákóczi gyermekek és a vagyonuk a Kolonics kezébe kerüljön. Ez ugy lehetett volna, ha Juliankát apácává, Ferencet meg jezsuita szerzetessé teszik. Ez volt a Kolonics törekvése!

Akkor aztán nem kellett volna félni attól, hogy Rákóczi valaha a szabadságvédők vezére lehessen!

Kolonics, hogy ezt a gonosz tervet megvalósíthassa: Juliankát az Orsolya szüzek zárdájába adta, Ferencet pedig elküldte a neuhausi jezsuiták kolostorába. Szegény édesanyjok! Hogy legalább Juliankát láthassa: maga is beköltözött a zárdába és ott lakott, nagy összeg pénzt adván ezért az apácáknak.

Hát Ferenc? Ő szegény, távol édesanyjától és kedves testvérétől, idegen emberektől körülvéve igazi árva maradt, pedig egy császár lett volna a gyámja! Ilyen gyá-

mot ne adjon az Isten magyar gyermeknek! Ellenségei kezében volt ő, akik szerették volna mindenétől megfosztani és elrejtteni valami mélységes tömlőcbe, ahonnan soha többé elő ne jöhetett volna! Csak éppen életét nem merték elvenni!

Mikor egyedül maradt csöndes szobájában, mikor eszébe jutott édesanyja, szegény testvére és az ő kedves hazája, a Kárpátok gyönyörű bércei és a Regéci vár, ahol kicsiny korában oly boldog volt: nem tudott zokogni sem, csak párnájába rejtette arcát és a fájdalomtól vonagló testtel sóhajtozott, sóhajtozott, míg a kimerültség és jótékony álom erőt nem vett rajta!

Hajh, nem lehetett azokat elfeledni!

Egyszer valami régi kastélyt néztek meg Csehországban. A könyvtárszobában a falon egy térkép függött: Magyarország térképe. Míg a többiek egyetmást nézegettek: Rákóczi ezt a térképet kereste föl. Megnézte, hogy rajta van-e a Kárpátok hegysége. Hát a Tisza folyó? Hát a Latorca? Ah, ez folyik el Munkács vára alatt. Munkács vára! Munkács ostroma! Ilona napja. Az édesanya! Julianka! A kuruc vitézek! Az ágyudörgések! Mindez eszébe jutott. Szó nem jött ajkára, — hangja nem hallott, csak odaborult könnyezve a térképre és hullottak, hullottak könnycseppjei a várterem kövére.

A jezsuita felügyelő tanár észrevette ezt és hozzáment. Megesett a szive a szegény gyermekén! Hát még ha tudta volna, micsoda fájdalom marcangolja annak a szivét! Vagy sejtett ebből valamit, — mert vigasztalni kezdte. Rákóczi csak ennyit tudott felelni:

— „Ah! — nem lehet oly hamar feledni!

A jezsuiták nem bántak rosszul Rákóczi Ferenczel. Olyan szorgalmas tanuló volt ő, oly engedelmes, előzékeny

és jószívú mindenkihez, hogy a legmordabb, legridegebb tanárában is jóindulatot keltett maga iránt.

Egyik szerzetes különös bizalommal és előzékenységgel volt az ifju Rákóczi iránt. Ez is tudta, hogy Rákóczit jezsuitává akarják tenni s mikor egyszer erről beszélgettek, a jezsuita őszintén megmondta Rákóczinak, hogy ő nem helyeselné, ha egy olyan nagy családból való fejedelmi származásu ifju, *akire még nagy hivatus vár hazájában*: jezsuitává lenne. Ez volt az egyetlen igaz barátja az ifju Rákóczi Ferencnek a neuhausi kolostorban!

Rákóczit nem satnyította el a kolostori élet. Testileg lelkileg derék ifjává fejlődött, de bizony az édes anyanyelvet majdnem elfelejtette. (Hiszen ezért vitték Neuhausba!) De mégsem feledte el! Éppen azért, mert tudta, hogy németté akarják tenni: gyakorolgatta magában a magyar beszédet és leveleket irt Julianának. Képzeljétek el, hogy valamelyikötök olyan helyre kerülne, ahol csak latinul és németül beszélnek vele s magyar szót nem hall, — sőt nem is szabad neki sem magyarul beszélni, sem magyar könyveket olvasni: mit tenne? Bizony nehéz volna megőrizni magyar beszédét! A legerősebb akarat mellett is megtörténnék vele annyi, hogy évek mulva idegen kiejtéssel mondaná a magyar szavakat! Ilyenformán volt Rákóczi is. De mikor kiszabadult Neuhausból csakhamar bejött ismét a magyar beszédbe.

És kiszabadult!

Megkérte a császárt, hogy engedje ki, mert ő nem akar jezsuita lenni. Kolonics iszonyu dühös lett, mikor ezt meghallotta! De mit tehetett? A császár már megigérte Rákóczinak, hogy szabadon bocsátja. Ugy is lett! Egy évre még utazni kellett mennie külföldre, aztán hazajöhetett és megláthatta édes hazáját.

Rákóczi ifjúkora gyönyörű példát ad nektek, csak igyekezzetek követni!

Kövessétek abban, hogy kedves szüleitek tanításait, jótanácsait soha el ne feledjétek!

Kövessétek abban, hogy hazátokat szeressétek és bárhová visz a sors; az édes magyar Haza legyen legkedvesebb előttetek!

Kövessétek abban, hogy a magyar nyelvhez, — a ti drága anyanyelvetekhez ragaszkodjatok és még akkor se feledjétek el, ha erre kényszerítenek, — ha erőszakkal feledtetni akarják veletek!

Kövessétek őt abban, hogy ha külföldre visz a sors akaratotok ellen: jöjjetek haza, mihelyt lehetséges és a drága magyar hazát segítsétek!

Lássátok Rákóczinak is az volt első gondolata, amint hazajött, hogy a magyar hazáért fog dolgozni, küzdeni és ha kell karddal is harcolni.

Ezt meg is tette! Mikor már látta, hogy másként nem lehet segíteni: kardot fogott nemzete és hazája szabadságáért.

Pro patria et libertate! A hazáért és a szabadságért!

Kövessétek őt abban, hogy ha kell, mindeneteket áldoztatok fel a Hazáért.

Rákóczi Ferenc nemcsak vagyonát áldozta fel, hanem egész életét, mert mikor látta, hogy hazája szabadságát ki nem vívhatja: elbujdosott és száműzetésben élt haláláig.

Kövessétek abban, hogy ti is szeressétek a szabadságot! Ő inkább választotta a száműzetést és hontalanságot, semhogy rab legyen saját hazájában!

Rákóczi Ferenc fényes példája, nagy szelleme legyen vezéretek az életben és akkor ti is lehettek nagy hazafiak.

Segítsen a Magyarok Istene!

VI.

Kuruc dalok.*

Thököly bujdosó hive. 1697.

Istenem, Istenem, én édes Istenem
Immár reménységem csak tebenned vetem.
Szánd meg azért, szánd meg könnyeim hullását.
Ifjú két orcámnak búban borulását.

Ime eltelék már egynehány esztendő
S talám még egy néhány lészen eltelendő,
Mig bujdosásomnak ideje elfolyik,
Melytől az én lelkem meghomályosodik.

Recrudescunt.

II. Rákóczi Ferenc harcra hívó szózata a lengyel
határról 1703 június 14-én.

Kiujlnak megint az ó sebek,
Meg újra égnek, fájnak, vérzenek,
A rabbilincs marása csontot ért
Fel óh magyar! Fegyverre a honért!

* Szavalásra is alkalmas kuruc dalok Thaly Kálmán gyűjteményeiből. Dallamosította Kálmán Farkas. *Kókai Lajos kiadása Budapest, ára 50 fillér.*

A szent szabadság ős tulajdonod
 Hirben sem él már, eltapodtatott;
 Nevére a nemes szív elfogul:
 Legfőbb kincsét elvonták álnokul . . .

Bercsényi indulója.

Ágyu torka dörg ropogva
 Meg ne fuss előre!
 Kinek Árpád volt az őse
 Nem fogja azt a menykő se! . . .
 Ej, hajh előre, előre!
 Tárogatók szava zeng riadót!
 Szemközt a robogó csatavésznek,
 Hallani zajban a bajnoki szót:
 Föl! Rajta vitézek!

Magunk, fajunk, hirünk javunk
 Eltiporva, porba;
 Hadur isten égi fenség
 Meggyalázott az ellenség:
 Haj, mert néped leve szolgál! . . .
 S oh Hadur, ezt nyugodva türöd
 Nem, hisz fölkele bus haragod már!
 Fegyverre magyar!
 S gyul harci tűzők:
 Fellángol az oltár.

A kölesdi harcról.

1708. szept. 2.

A kölesdi szép sikmezőt
 Ezer virág koszoruzza, illatozza —

A kölesdi szép sikmező
Balogh Ádám dicsőségét illatozza.

Fel van irva ott mindegyik
Kis fűszálra, vadvirágra, vadvirágra,
Balogh Ádám a szabadság,
A magyarság diadalmas katonája.

Trencsén, Zsibó, Koronczó.

Trencsén, Zsibó, Koronczó
Be szomoru három szó,
Szomorú szó igazszivü magyarnak
Mikor hallja, a könnyei fakadnak.

Hej Rákóczi, Beresényi,
Lehet-e még remélni?
Fog-e zászlónk még lobogni szabadon,
Morvától le Moldváig, mint egykoron?

Bujdosó kuruc dala.

1711.

Vértől veres a zsibói hegyoldal
Rakva is van széltül, hosszul sirokkal
Haresirokon, haresirokon nyílnak piros virágok
Szakasztottam, szakasztottam lehajolva reájok.

Suttogó ér a fák alatt sirdogál
Suttogó szél a fák között fujdogál,
Suttogó lomb, suttogó lomb csörgve hull a
sirokra,

Én nekem is, én nekem is a hősokeket siratja.

A zsibói harcmezőn.

Felleg borul a beszékédi sziklára . . .
Hej szomoru a magyarnak világa!

Szegény kuruc két orcáján köny pereg,
Ráborul a jó lovára, kesereg.

Késő éjjel hullanak a csillagok
Hazájokból bujdosnak a magyarok,
Elbujdosnak szabadságot keresni,
A rab-hazát szabadokul szeretni.

Rákóczi kesergője.

Ének 1711-ből.

1. Hallgassátok meg magyarim amit beszélek!
Tanácsoljatok vitézim, mitévő legyek?
Jön a német, dül ful éget,
Mindent pusztít, rabol, kerget . . .
Hajh, már mit tegyek? "
2. „Tanácsoljuk fölségednek, meg se is vesse:
Aranyait, ezüstjeit rudakba veresse,
Rakassa fel, vitesse el,
Hordassa el és menjen el.
Merre szeme lát!

Rodostó.

Fényes kék a tenger síkja,
Bús zöld a ciprus liget;
Félig ködlepelben int a
Szép fehér márvány sziget.
Tenger mellett ódon ház sor,
Omlatag, sötét falak;
Akik egykor bennök laktak
Föld ölében nyugszanak.

Puszta kert a tengerparton
Parlag földek, bús avar;
Árván áll a márványcsorgó
Úgy hívják még, hogy „*Madésar*“
Akik hajdan friss vízből
Olták égő szomjukat,
Akik bánatos kebellet.
Sóhajtoztak itt sokat.

VII.

Tanulók beszédei.

Rákóczi arcképe előtt.*

Hazánk és szabadságunk dicső védője Rákóczi Ferencz! Tisztelettel hajlunk meg emléked előtt, mert senki sem áldozott többet, senki sem szenvedett többet édes hazánkért, mióta magyar lakik e földön.

Fejedelmi örökség maradt rád és mégis hazátlan árva lettél *hazáért!* Mindentől megfosztottak, ami néked kedves volt és utoljára attól is megakartak fosztani, hogy magyar lehess.

Pedig magyarnak lenni szerencse és boldogság!

De megvédelmezett téged a Magyarok Istene és visszaadott hazádnak, hogy a honért harcolhass és küzdelmed által örök időkre példát adj a magyaroknak, miképen kell a hazát szeretni!

A lengyelek királyi koronát akartak fejedre tenni s te inkább lettél a szegény, üldözött magyar nép vezére!

A császár hercegi rangot és birtokot ígért s te inkább odaadtad mindenedet a magyar szabadságért és bujdosó lettél.

* Egy tanuló Rákóczi arcképét megkoszoruzza a többi tanulók nevében.

Sokáig etted a száműzetés keserű kenyerét, míg birtokod az idegen prédája lett!

Rákóczi Ferenc! A te drága poraid már e haza földjében vannak, hazajöttél a bujdosásból és ezáltal mi letünk boldogak.

De boldog lesz még egykor a te szellemed is, mert meg fogod látni, hogy méltók tehozzád a te magyar fiaid.

Ugy segítsen bennünket a magyarok Istene, ahogy követni fogjuk a te nyomdokaidat!

Zrinyi Ilona arcképe előtt.*

Rákóczi Ferenc édesanyja tisztelettel hajlunk meg emléked előtt!

A legdicsőbb erények koszorúzzák a te nemes homlokodat!

Egész életed példaadás, — amely mutatja, hogy milyennek kell lenni a magyar nőnek.

Szived gyöngéd volt és mégis hősie tudott lenni, mikor gyermekeidet és hazádat védelmezted a vérengző ellenség ellen! Te voltál Munkács védőasszonya, — aki évekig védted hazánk eme talpalatnyi földét olyan bátorsággal, amely a harcokban edzett hősöknek is becsületére vált volna.

És mikor elveszett a szabadság: elkísérted gyermekeidet a fogságba, férjedet a száműzetésbe, a hontalanságba!

Kincsek és birtokok dús gazdag urnője maradhattál volna, hogyha hazád szenvedéseit magadénak nem tekinted, — és te megtanítottad fiadat arra, hogy e kincseket a hazának kell odaadni, ha gyógyítani lehet véle a hon sebeit!

* Egy leány megkoszorúzza Zrinyi Ilona arcképét a többi tanalók nevében.

Zrinyi Ilona! A te drága poraid visszaérkeztek a bujdosásból s a nemzet kincseivé lettek. Legyenek áldottak e szent hamvak melyek bennünket élni és halni tanítanak a hazáért.

Fogadjuk a te arcod és szent poraid előtt, hogy követni fogjuk a te példádat, mert tudjuk, hogy csak akkor tiszteljük igazán emlékedet, ha erényeidet magunkévá tesszük.

Magyarország térképe előtt.*

Édes hazám szép Magyarország! Földeden termett virágokat tűzök térképed fölé és hálát adok az Istennek, hogy az én hazámnak nevezhetlek!

A te áldott rónáidon terem a magyar buza és a magyar sziv! Magyar szivben magyar vér buzog, magyar érzés forr!

Áldott légy magyar Föld, hogy nekem honszerető magyar ősokeket adtál, akik vérüket ontani készek voltak, hogy téged és a szabadságot megvédelmezzék. Mert magyar földön szolganép nem lakhatik!

Kárpátok dicső bércsei: Ti láttátok Zrinyi Ilona vitéz kurucait Munkács váránál, — ti láttátok az erdőben bujdosó magyar népet, — ti halottátok az üldözöttek sóhajtásait és a tárogató busongó nótáját. Ti hallottátok a csaták riadalmát, — ti láttátok a győzedelmes kuruc vitézek fegyvereinek csillogását!

Édes hazám földje, — imé visszaérkeztek hozzád bujdosó nagy fiaid.

* Egy tanuló megkoszoruzza Magyarország térképét.

II. Rákóczi Ferenc, Zrinyi Ilona és Thököly Imre drága hamvait fogadd szent öledbe, ahol annyi honszerető szív porladozik!

Magyarország földje! E szent ereklyék által még drágább előttem minden porszeded!

Hegyek és völgyek, sziklák és folyók, csatateretek és szántóföldek térségei, — legyen rajtatok boldog és éljen örökké a magyar!

Ferenc József király arcképe előtt.

Felséges királyunk! A te bölcs és jó szivedről tesz tanuságot az, hogy neved belekerült II. Rákóczi Ferenc történetébe.

Mikor Rákóczi történetéről tanulunk, megemlékezünk arról, hogy I. Ferenc József királyunk uralkodása alatt 1906. okt. 27-én eltűnt egy régi, bús árnyék Budavára felől és felragyogott Rákóczi Ferenc emléke!

És mikor I. Ferenc József történetét tanuljuk: megemlékezünk arról, hogy az ő bölcs lelke megbékélt a multakkal.

Drága kincseket ajándékoztál a magyar nemzetnek, — de még drágábbat kaptál érette jó királyunk, — mert a magyar nép szeretete ragyog legszebb gyémánt gyanánt királyi koronádon!

Éljen a király!

Dr. Thaly Kálmán arcképe előtt.*

Kuruc háboruk nagy történetírója, hálás tisztelettel hajlunk meg előtted!

A magyar nemzet nagy szenvedéseinek és Rákóczi dicsőséges harcainak történetére a te könyveid tanítanak meg bennünket.

Mennyit dolgoztál, mennyit virrasztottál, míg ezer örökbecsű könyveket megírtad!

Mig a levéltárak elrejtett ódon papirosai közül kike-
rested az igazságot és napfényre hoztad! Mig a Rákóczi korszakban élt nagy emberek életét és tetteit megírtad!

Nagy kincsekkel ajándékoztad meg a magyar nemzetet!

Műveid honszeretetre tanítanak bennünket, — életed és fáradozásod pedig példát ad nekünk, hogy a hazáért dolgozni szent és dicső kötelesség!

Tartson meg téged a magyarok Istene és áldja meg műveidet, hogy azok mindenkor szent kötelességeire tanítsák a magyar nemzetet!

Emlékfák ültetésénél.**

Drága hazánk földje! Fogadd kebledre ezeket a fa csemetéket!

Adj nekik éltető erőt, hogy évszázadokon át dacolhassanak a vésszel és viharral.

Neveld hatalmassá törzseiket, erőssé ágaikat, melyekkel a honi levegőt fogják ölelgetni!

* Az ünnepélyek programjába méltó dolog beszöni a Dr. Thaly Kálmánról való megemlékezést is.

** Egy tanuló beszédje. Tanítói vagy polgári beszéd részletéül is szolgálhat.

Óh drága hantok,* melyekben a növények vére kering : nemcsak a növények gyökerei fogózkodnak ti belétek, hanem ide gyökereznek a mi érzelmeink is !

Szívünk legszentebb érzelmei az édes haza földjéhez tapadnak, — ebből meritenek reményt a jövőre, vigasztalást a multra.

Mint a növények gyökereiket, — úgy bocsátjuk mi érzelmeink gyökerét a haza földjébe és ez éltető erőt ad, hogy a hazaszeretet fáját szívünkben felnevelhessük.

Óh növekedjél nagyra honszerelmünk szent fája, — legyen szivós a gyökered, óriási a törzsed és hatalmasak az ágaid ! Teremjél sok gyümölcsöt, teremjél sok életképes magvat és minden esztendőben zöldelj ki a szabadság szent tavaszán !

Ezen emlékfák ültetésekor ültessük szívünkbe a legnemesebb érzelmeiket !

Ezen emlékfák ápolásakor ápoljuk szívünkben a hazaszeretetet !

Ezen emlékfák növekedésével lássuk növekedni hazafias érzelmeinket !

Magyarok Istene áraszd reánk a szabadság meleg nap-sugarát, hogy drága ültetvényeink dús erőt nyerjenek a magyar földben a magyar ég alatt Amen !

* Lehajlik és fölvesz egy marék földet.

Rákóczi zászlójához.*

Pro patria et libertate!^{**} A hazáért és szabadságért!
Meglenditem ezt a szent zászlót Rákóczi nevében,
aki reá e dicső szókat iratta!

Ez a magyar nemzeti lobogó! A legszebb zászló a világon!

E zászló alá gyűltek Rákóczi kuruc vitézei, mikor a haza szabadságáért kellett harcra menni.

E zászló lobogott a diadalmas csatákon, mikor a harcolók „rajta, rajta!” kiáltása hangzott.

E zászló körül sivitottak az ellenség golyói a harc tüzeiben.

E zászlóra freccsent a küzdő harcosok vére, akik életüket adták a hazáért.

Vesztett harcok után pedig rudjáról levéve, testükre csavarva, szivükön elrejtve hordozták a bujdosók, hogy az ellenség kezébe ne kerüljön!

E zászló a mi legszentebb jelvényünk: a magyar zászló!
Dicsőséges jelvényünk! (Megcsókolja a zászlót.)

* Legalkalmasabb a *korhű* zászló, — de jó akármelyik is. A zászlót ez alkalommal meg kell koszoruzni.

** A hazáért és szabadságért. Népiskolában a latin szöveget elhagyjuk.

Hallgasd meg szent fogadásunkat, hogy téged és a drága magyar hazát mindenkor szeretni fogunk és életünkkel, vérünkkel megvédelmezzük.

Szent zászlónk! Fogadd e koszorút, mely érzelmeinket fejezi ki. (Egy másik tanuló fölteszi a koszorút. A zászlót magasra emelik, meglobogtatják.)

Szent zászlónk! Boldogságot hirdess a békében és diadalt a harcokban!

VIII.

Az iskolai ünnepély programja.

1. A Hymnus.
2. A tanító beszéde.
3. Ének: Suhog az őszi szél. Endrődi és Orbántól.
(Feltalálható Erődi *Énekes* könyv III. füzetében.)
4. Egy tanuló szavalata.
5. Ének: Kinyilott az idő. Endrődi és Tihanytól (Erődi *Énekeskönyv* III. füzet.)
6. Egy tanuló Rákóczi arcképét megkoszoruzza.
7. Rákóczi Ferenc imája; Győzhetetlen én Kőszálom.
Régi magyar ének. Dr. Harrach József. 2 szólam. (Arany Lant II. füzet).
8. Egy másik tanító beszéde.
9. Ének: Rákóczi induló. Dr. Wekerle Lászlótól 2 szólam Goll Jánostól.
10. Harmadik tanuló szavalata.
11. Negyedik tanuló szavalata.
12. Ének: Csinom palkó. Kurucdalok.
13. Ötödik tanuló szavalata.
14. Hatodik tanuló szavalata. (Rákóczi zászlójához.)

15. *Ének.* Gondoljatok őseinkre Pósa-Erődítől. Erődi Énekeskönyv III.

16. *Ének:* A kölesdi harcról. Thaly és Kálmán Farkas. (Kuruc dalok.)

17. A hetedik tanuló szavalata.

18. *Ének:* Bezerédi nótája. (Erődi Énekeskönyv V. füzet.)

19. A nyolcadik tanuló szavalata.

20. *Ének:* Gyöngye Violának.

21. A kilencedik tanuló szavalata.

22. Repülj madár. (Erődi V. füzet).

23. Egy tanuló Magyarország térképét megkoszoruzza

24. Tanítói zárszó.

25. Szózat. (Vagy Rákóczi induló. Szentgály-Váraditól (Erődi V.)*)

* E sorozat természetesen a körülményekhez képest módosítható.

TARTALOM.

	Oldal.
Meséből valóság	3
I. Rákóczi jön	9
II. Koporsók és örömkönnyek.....	17
III. A hazatért bujdosók	22
IV. Énekek a kuruc korszakból.....	45
V. II. Rákóczy Ferenc ifjúsága.....	58
VI. Kuruc dalok	65
VII. Tanulók beszédei	69
VIII. Az iskolai ünnepély programja	77

OSZK